

5611
663

E. P. SANDERS

ISTORINIS
JĖZ A U S
A S M U O

Kaunas „Šviesa“ 1999

15. JĖZAUS POŽIŪRIS Į SAVO VAIDMENĮ DIEVO PLANE

JĖZAUS POŽIŪRIS Į SAVO VAIDMENĮ DIEVO PLANE

Kai kurie atsižadėjo visko, kad sektų paskui jį: Mt 19, 27—29.

Būsimi sekėjai privalo žinoti, kad jis neturi net kur galvos priglausti: Mt 8, 19 ir toliau.

Žmogus, kurio tėvas buvo miręs, turėjo „palikti mirusius laidoti savo numirelius“ ir sekti paskui Jėzų: Mt 8, 21 ir toliau.

Sekėjai praras šeimą ir net savo gyvybę: Mt 10, 34—38, plg. Mt 16, 24—28.

Turtuoliui liepta parduoti visa, ką turi, ir sekti paskui Jėzų: Mt 19, 16—22.

Ką tik įsitikinome, kad aiškiausias ir turbūt svarbiausias teiginys, kurį galima įrodyti apie Jėzaus požūrį į save ir ypač į savo vietą Dievo plane dėl Izraelio ir pasaulio, yra tai, kad jis laikė save turinčiu visus įgaliojimus kalbėti ir veikti Dievo vardu. Todėl nusidėjėliai, kurie sekė paskui jį, bet galėjo būti arba nebūti grįžę prie Mozės įstatymo, turėsią vietą Dievo karalystėje. Tie, kurie nebuvo jo įtikinti, manė jį esant arogantišką ir prisiskiriant akiplėšiškai didelius įgaliojimus. Sekėjų ir šalininkų požūriu, jis rodė tiesioginį kelią į Dievo meilę ir gailestingumą, brėždamas santyki, galutinai įsikūnysiantį atėjus karalystei. Jėzus buvo *charizmatinis* ir *autonominis pranašas*; jo įgaliojimams (jo paties ir jo sekėjų požūriu) netarpininkavo jokia žmonių organizacija ir net Raštas. Rabinas arba Įstatymo mokytojas įgaliojimus (autoritetą) įgydavo studijuodamas ir interpretuodamas Bibliją. Jėzus, be abejo, darė abu dalykus, bet ne Biblijos interpretavimas suteikė jam teisę pretenduoti į kitų žmonių dėmesį. Potencialiems sekėjams jis nesakė: „Studijuokite su manim šešias valandas per savaitę, ir per šešerius metus aš išmokysiu jus tikrojo Įstatymo interpretavimo“. Iš tikrųjų jis sakė: „Atsižadėk visko, ką turi, ir sek paskui mane, nes aš esu Dievo pasiųstasis“.

Egzistuoja du Jėzaus savęs teigimo aspektai. Vienas — tai savo įgaliojimų teigimas, kurį ką tik minėjome ir kurį galima pastebėti visuose „sek paskui mane“ posakiuose, ypač rodančiuose, kad sekama paskui jį mokant didelę asmeninę kainą. Pa-teikiu paprastą svarbesnių atvejų sąrašą:

242

Ypatingą dėmesį skirsime Mt 19, 27—29: Petras paklausė, ką gaus Jėzus sekėjai, kurie visko atsižadėjo. Jėzus atsakė, kad jiems bus atsilyginta šimteriopai, jie paveldės amžinąjį gyvenimą ir kad Dvylika teis dvylika Izraelio giminių. Čia jis tvirtina turįs galią ne tik Dievo valios žinojimo ir įgaliojimo pašaukti žmones sekti paskui, nesvarbu, kiek tai dabar kainuotų, prasme, bet ir kita, bendresne prasme: karalystėje jo sekėjai bus teisėjai. Tai turbūt daro jį vicekaraliumi Izraelio teisėjų priekyje, pavaldų tik pa-čiam Dievui.

Antras Jėzaus savo teisų teigimo aspektas yra betarpiško san-tykio su Dievu teigimas griežta „betarpiškumo“ prasme. Savo santyki su Dievu jis laikė ypač intymiu. Kaip nurodo Geza Ver-mesas, be Jėzaus, ir kiti charizmatiniai pranašai jautė turį labai intymų santyki su Dievu, ir nederėtų per daug pabrėžti šio Jė-zaus požūrio į save. Galėjo būti daug žmonių, kurie jautėsi esą tokie pat artimi Dievui kaip ir Jėzus. Bet dėl jo galime būti tikri: jis mane esąs ypatingai įgaliotas kalbėti Dievo vardu, ir jo įsti-kinimas buvo pagrįstas asmeninio artumo dievybei jausmu.

Titulai

Nemažai žinome, ką Jėzus manė apie save. Dabar paklausime, ar jis suteikė sau titulą, ar ne. Naujojo Testamento autoriai buvo suinteresuoti titulais, o šių laikų krikščionys seka jų pavyzdžiu. Nedaug yra tyrimo temų, kurios būtų paskatinusios tiek moks-linių publikacijų. Mes visi manome, kad jei turime tinkamą žodį

243

kam nors apibūdinti, tai tą dalyką geriau suprantame. Bet turbūt tik ne šiuo ypatingu atveju. Ieškant tinkamo titulo — žodžio, kuris būtų priimtinas ir jam pačiam, ir jo pirmiesiems mokiniams, — tariama, kad titulai turėjo fiksuotus apibrėžimus ir kad mums tereikia nustatyti kiekvieno jų definiciją. Atseit jei titulas *a* reiškė *x* ir jei Jėzus taikė sau *a*, tada žinome, kad jis apie save manė kaip apie *x*. Manau, ši esminė prielaida, jog titulai turėjo standartinius apibrėžimus, yra klaidinga.

Pradėsime nuo titulo, kuris dažniausiai taikomas Jėzui nuo jo laikų: „Mesijas“ arba „Kristus“. Patogumo dėlei pakartosiu šių žodžių kilmę. Angliškas žodis „Messiah“ yra apytikslė hebrajų *mašiah* arba aramėjiško *mašia*, žodžių, kurie reiškia „pateptas“, transliteracija. *Mašiah* vertimas į graikų kalbą yra *christos*, iš kurio kildiname anglišką žodį „Christ“ [ir lietuvišką „Kristus“]. Taigi „Mesijas“ ir „Kristus“ yra tas pat. Daugelis Naujojo Testamento autorių, kurie rašė graikiškai, naudojo *christos*, bet kartais jie rašė *messias*, taip parodydami žiną pagrindinį semitišką žodį.¹ Jau Pauliaus laiškuose *christos* imtas vartoti, tarsi jis būtų ne titulas, o Jėzaus vardo dalis: „Jėzus Kristus“. Dabar mums rūpi, ką titulas „Mesijas“ reiškė paties Jėzaus gyvenamojo meto kultūroje. Ką jis reiškė I a. Palestinos žydams?

Pasak hebrajų Biblijos, pateptieji buvo trijų klasių žmonės: pranašai, kunigai ir karaliai. Anksti susiformavo krikščioniška tradicija, pasirinkusi trečiąją iš šių klasių, kaip duodančią Jėzaus tapatumo raktą: jis buvo kilęs iš karaliaus Dovydo ir buvo dovydiškasis Mesijas — fizinis Dovydo palikuonis, pasirinktas Dievo (dvasiškai „pateptas“) atlikti dovydiškajai užduočiai. Naujojo Testamento tyrinėtojas Mesijo apibrėžimas reiškė karališkąjį Mesiją, antrąjį Dovydą. Šis apibrėžimas jį pripažįstantiems žmonėms tarsi sakytų, kad Jėzus ketino surinkti kariuomenę ir išvyti Izraelio priešus. Bet jis nieko panašaus nedarė, tad mokslininkams tenka sukti galvą, kodėl jo mokiniai vadino jį „Mesiju“. Bet ar tinkamas dovydiškojo Mesijo kaip kario-karaliaus apibrėžimas? Anksčiau jau minėjome, kad du žydų šaltiniai, neginčijamai ikrikščioniški, yra svarbūs norint suprasti „Mesiją“ (p. 100 ir toliau). Trumpai pakartosiu esmę. „Saliamono psalmėse“ (*Psalms of Solomon* 17) Dovydo sūnus aprašomas kaip išvalantis Jeruzalę nuo pagonių ir blogių žydų. Jis joja žirgu ir atrodo kaip karo vadas. Vis dėlto užduotį atlieka ne jo karinės pajėgos, o

pats Dievas. Čia turime Dovydo sūnų, kuris tam tikru atžvilgiu veikia kaip Dovydas. Tačiau ši sąvoka pasikeitusi: tikro mūšio nebus.

Antrasis šaltinis, nušviečiantis titulą „Mesijas“, yra biblioteka, rasta netoli Negyvosios jūros. Ne viename šių dokumentų minimi du Mesijai, vienas — Dovydo sūnus, o kitas — Aarono, pirmojo vyriausiojo kunigo. Antrasis, kunigiškasis Mesijas, vadovauja. O anas Mesijas tarsi nieko nedaro. Pasak vieno ritinėlio, būsiąs didelis karas, bet Mesijams jame neskiriama jokio vaidmens.²

Perskaitę šiuos tekstus negalime pasakyti, jog žinome, ką reiškia Mesias, taigi ir ką manė ankstyvieji krikščionys, vadindami Jėzų „Mesiju“ arba „Kristumi“. Net apibūdinimas „Dovydo sūnus“ lieka šiek tiek miglotas. Galbūt jis aiškiau nei „Mesijas“ pasako jį buvus karinį ir politinį vadą, bet Negyvosios jūros ritinėliai rodo, kad tas apibrėžimas jam netinka. Visa, ką mes tikrai žinome apie Mesiją, — tai, kad tas asmuo buvo laikomas Dievo „pateptuoju“ *kažkokiai* specialiai užduočiai.

Evangelijų autoriai ir kiti krikščionys ir prieš juos, ir po jų manė, kad Jėzus buvo Mesias — vadinas, kad jis buvo *koks nors* Mesijas. Tačiau sinoptikų posakiai verčia abejoti, kad Jėzus šią sąvoką taikė sau. Pilypo Cezarėjoje Jėzaus klausiami: „Kuo mane žmonės laiko?“, mokiniai atsakė: „Vieni — Jonu Krikštytoju, kiti — Eliju, treči — dar kuriuo iš pranašų“. Jėzus neatlyžo: „O jūs kuo mane laikote?“, ir Petras atsakė: „Tu esi Mesijas“ (graiikiškai *christos*). „Jėzus griežtai įsakė niekam apie jį nekalbėti“ (Mk 8, 27—30), galbūt tam, kad išvengtų bėdos, o gal todėl, jog titulas jam neatrodė visai tinkamas. Toliau jis apie save kalbėjo kaip apie Žmogaus Sūnų (8, 31).

Kai Jėzus atvyko į Jeruzalę savo paskutinėms Velykoms jodamas ant asilaičio, ne vienas šaukė: „Osana! Garbė tam, kuris ateina Viešpaties vardu! Šlovė besitarnaučiai mūsų tėvo Dovydo karalystei!“ (Mk 11, 9 ir toliau). Pasak Mato, minia sveikino Jėzų kaip „Dovydo Sūnų“ (21, 9), pasak Luko, — kaip „karalių“ (19, 38). Šios eilutės dar visiškai neįrodo, ką manė minia, nežinome ir to, kaip Jėzus vertino šiuos šūksnius. Bet jei Jėzus tyčia sumanė įjoti į Jeruzalę ant asilo, kad sudarytų sąlygas Zacharijo pranašystės 9 sk. 9 eil. išsipildymui („Štai tavo karalius ateina... joja ant asilo“), tada žinome, jog, jo manymu, „karalius“ — vi-

siskai tinkamas žodis.³ Bet su šiuo žodžiu sunku sieti tuos apibūdinimus, kurie, pasak mokslininkų, slypi sąvokose „Mesijas“ ir „Dovydo sūnus“. Mat daugybė žydų kaip tik nenorėjo karą kurstančio karaliaus (žr. anksčiau, p. 54). Visai gali būti, kad Jėzaus įjojimas buvęs tyčinis signalas: „karalius“ — taip, savaip karalius, o karinis nugalėtojas — ne.

Kai Jėzus buvo teisiamas, vyriausiasis kunigas jo klausė: „Ar tu esi Mesijas, Šlovingojo Sūnus?“ (Mk 14, 61 ir paralelės). Pasak Morkaus, jis atsakė „taip“, pasak Luko, išsukęs nuo šio klausimo, pasak Mato, faktiškai atsakęs „ne“ (Mk 14, 62; Lk 22, 67 ir toliau; Mt 26, 64).⁴ Vėl tuoj pat jis grįžo prie Žmogaus Sūnaus (Mk 14, 62 ir paralelės).

Todėl nesame tikri, kad Jėzus manė turintis „Mesijo“ titulą. Tai netgi mažai tikėtina: visi evangelijų autoriai jį tokiu laikė, bet mažai galėjo pacituoti tiesioginių paliudijimų, tik Morkus turi Jėzaus atsakymą „taip“ į tiesioginį klausimą. Petras, tikriausiai turintis pasaulietiškesnę už Jėzų „Mesijo“ sąvokos sampratą, buvo sugėdintas: „Eik šalin, šėtone!“ (Mk 8, 33). Jėzus pažino pasaulietiškos sėkmės pagundą (Mt 4, 1–11), bet ir tuokart jis atmetė šėtono pasiūlymą.

Iš tikrųjų Jėzus galėjo laikyti save aukštesniu: ne tik Dievo atstovu, bet ir jo vicekaraliumi; ir kaip tik ne politinėje karalystėje, bet Dievo karalystėje. Tokią išvadą darome iš numanomo tvirtinimo apie save, kurį jau aptarėme, o ne todėl, kad jis sau būtų suteikęs aiškų titulą.

Kadangi Jėzui taikomos sąvokos „Mesijas“ problema sudėtinga, pateiksiu svarbiausių jos punktų santrauką. (1) Žydų literatūra iki Jėzaus ar jo laikais nepateikia žodžio „Mesijas“ apibrėžimo. (2) Jėzus tikriausiai nesutiko, kad „Mesijas“ — geriausiai jį apibūdinantis titulas. (3) Po Jėzaus mirties ir prisikėlimo mokiniai nusprendė, kad šis titulas, vienas aukščiausių garbės titulių, kokius tik galima įsivaizduoti, priklauso jam. (4) Apskritai šis titulas atitiko jo paties požūrį į save: jis bus vadovas būsimoje karalystėje. (5) Galbūt mokiniai nepamiršo, kad jis atmetė Petro užmačias jam priskirti šį titulą ir kad vėliau tris iš jų (Petrą, Jokubą ir Joną) aplankė regėjimas, kuriame jie matė Jėzų kalbant su Moze ir Eliju (Mk 9, 2–13). Pasak Biblijos, Elisas buvo gyvas paimtas į dangų, o žydų tradicija tą pačią garbę dažnai priskirdavo ir Mozei. Jėzaus buvimas su jais mokinių regė-

jime rodė tikrai aukštą jo statusą — vėl ne visai „Dovydo sūnaus“ ar „Mesijo“. Ir Elisas, ir Mozė buvo pranašai. (6) Galiausiai ankstyvieji krikščionys išlaikė titulą „Mesijas“, bet apibrėžė jį naujai, derindami su savo pačių patirtimi. Jėzus jiems tapo kitonišku Mesiju, tuo, kuris savo gyvenamuoju laiku veikė kaip stebukladarys ir pranašas, bet buvo ir dangiškasis Viešpats, sugrįžiantis (laikų) pabaigoje. Šis Mesijo apibrėžimas — pranašas, stebukladarys ir dangiškasis Viešpats — yra *post factum*: ankstyvieji krikščionys taip suprato Jėzų ir taip pat vadino „Mesiju“. Kiek žinome, ši sąvoka iš anksto taip nebuvo apibrėžta.

„Dievo Sūnaus“ titulas yra dar miglotesnis nei „Mesijo“. Dėl gimimo pasakojimų Mato ir Luko evangelijose šių laikų skaitytojai dažnai mano, kad „Dievo Sūnus“ reiškė „vyriški, pradėtą be žmogaus sėklos“ arba net „pusiau žmogišką ir pusiau dievišką vyriški, gimusį Dievui be sėklos apvaisinus žmogaus kiaušinėį“. Aptardami stebuklus (p. 168–171) matėme, kad ši samprata graikų kalbos regione plačiai paplitusi. Panaši istorija pasakojama apie Aleksandrą Didįjį: jis buvęs Dzeuso sūnus; jo motiną trenkė žaibas prieš jai susituokiant su Pilypu Makedoniečiu, tad ir Aleksandras buvęs kažkoks hibridas.⁵ Mūsų žiniomis, nė vienas senovės žydas nevertėjo pasakymo „Dievo Sūnus“ tokia šiuurkščiai pažodine prasme. Įprastinė žydų vartoseną taikė šią sąvoką visai tautai — žydai kaip visuma buvo „Dievo sūnus“ (vyriškoji giminė šiuo atveju reiškė ir moteris). Vienaskaita „Dievo Sūnus“ kalbant apie konkretų asmenį, skambanti netikėtai, vis dėlto neverstų anų laikų klausytojų galvoti apie nenatūralius pastojimo būdus ir apie hibridinį palikuonį. Kaip minėjome 10 skyriuje, tas titulas galėjo reikšti ypatingą padėtį Dievo atžvilgiu ir nepaprastą galią daryti gera.

Sunku tiksliai pasakyti, ką Naujojo Testamento autoriai norėjo įvardyti titulu „Dievo Sūnus“, nors mes turime jų raštus ir galime juos tyrinėti: Matas ir Lukas, kurie pateikia istoriją apie Marijos pastojimą iš Šventosios Dvasios (Mt 1, 20; Lk 1, 34), atseka Jėzaus kilmę ir per Juozapą, Marijos vyrą (Mt 1, 16; Lk 3, 23). Evangelijos, be Jėzaus prasidėjimo bei gimimo, turi ir kitų būdų apibrėžti jį kaip Dievo Sūną. Jėzaus krikšto istorijoje nusileidžia balandis ir balsas iš dangaus kreipiasi į Jėzų: „Tu mano mylimasis Sūnus“ (Mk 1, 11 // Lk 3, 22).⁶ Tai citata iš

Ps 2, 7, kur titulas „Dievo Sūnus“ taikomas Izraelio karaliui, paprastam žmogui. Atrodo, kad Morkaus evangelijoje „tu esi mano Sūnus“ reiškia įsūnijimo tvirtinimą; Dievas suteikė Jėzui ypatingą statusą, *kai jis buvo pakrikštytas*. Pasak vienos Pauliaus laiškų eilutės, Jėzus buvo „pristatytas“, arba „paskelbtas“, „galingu Dievo Sūnumi“ *per priskėlimą iš numirusių*, o ne jo pradžioje metu (Rom 1, 4). Kad Paulius „Dievo Sūnaus“ sąvokos nesieja su būdu, kuriuo Jėzus buvęs pradėtas, matyti iš jo žodžių apie krikščionių tapimą Dievo vaikais, arba sūnumis.

Visi, vedami Dievo Dvasios, yra Dievo vaikai.⁷ Jūs gi esate gavę ne vergystės dvasią... bet gavote įsūnystės Dvasią, kurioje šaukiamie: „Aba, Tėvel!“ Ir pati Dvasia liudija mūsų dvasiai, kad esame Dievo vaikai. O jei esame vaikai, tai ir įpėdiniai. Mes Dievo įpėdiniai ir Kristaus bendraiūpėdiniai, jeigu su juo kenčiame, kad su juo būtime pagerbt (Rom 8, 14–17; pgl. Gal 4, 4–7).

Tai dar viena ištrauka, kurioje sūnystė apibrėžiama kaip įvaikinimas. Paulius nerasė, kad krikščionys buvo pagimdyti iš dieviškos sėklos, bet kad jie buvo įvaikinti ir taip tapo Kristaus broliais bei seserimis, tad ir bendraiūpėdiniais, — o jis buvo paskelbtas Sūnumi, o ne paraidžiui Dievo pagimdytoju. Kitur Paulius rašė, kad žmonės tikėjimu yra Dievo vaikai (Gal 3, 26). Išlikusiuose laiškuose Paulius nieko nevadina „Dievo Sūnumi“ vienaskaita, vien Jėzų, bet niekur neužsimena manų, jog šis Jėzui taikomas titulas reiškia, kad jis buvęs tik pusiau žmogus. Tas titulas nereikalauja ir stebuklingo pradėjimo istorijos. Jėzus buvo Dievo Sūnus, bet ir kiti galėjo tapti Dievo sūnumis (vaikais). Jėzus pats manė, kad žmonės gali tapti Dievo vaikais: jis sakė sekėjams, kad jeigu jie mylės savo priešus, bus „Dievo vaikai“.

Tai gi ankstyvieji krikščionys taikė Jėzui titulą „Dievo Sūnus“, bet nemanė, jog jis yra hibridas, pusiau Dievas ir pusiau žmogus. „Dievo Sūnų“ jie laikė *aukšta* paskirtimi, bet iš to nereikia daryti skubotų išvadų. Prie judėjimo emė jungtis pagonys konvertitai galėjo tą titulą suprasti istorijų apie Aleksandrą Didįjį arba savo mitologijos šviesoje: Dzeusas pasivertė gulbe, santykiavo su Leda ir taip pradėjo Eleną bei Polideuką. Tačiau pirmieji Jėzaus sekėjai, kai emė jį vadinti „Dievo Sūnumi“, vaizdavosi kažką daug labiau neapibrėžta: asmeni, ypatingai susijusį su Dievu, kuris pasirinko jį labai svarbiai užduočiai.

Teko taip smulkiai aptarti idėją, kad Jėzus buvęs hibridas, nes daugybė žmonių — tiek krikščionių, tiek nekrikščionių — mano krikščionis tuo tikinant. Mt ir Lk gimimo pasakojimuose pasėjo šio požūrio sėklas, bet net čia sistemingai nepagrindžia ma prielaida, kad Dievas tiesiogiai pradėjo Jėzų kaip tėvas, nes genealogija atseka Jėzaus kilmę nuo Dovydo iki Juozapo (Mt 1, 2–16; Lk 3, 23–38). Vis dėlto ne tie gimimo pasakojimai formavo ankstyvųjų krikščionių Jėzaus kaip „Dievo Sūnaus“ sampratą; kitoje ankstyvųjų krikščionių literatūroje — įskaitant kitą medžiagą Mato ir Luko evangelijoje — šis titulas ne toks pažodinis. Jėzus yra ypatingas „Dievo Sūnus“, gyvenantis „Dievo sūnų“ tautoje. Taip pat skaitytojui turėčiau priminti anksčiau irodytą teiginį (p. 141–143): krikščionių tikėjimas, kai Bažnyčios Tėvai pagaliau apibrėžė „Dievo Sūnų“, yra šimtu procentų prieš apibrėžimą „pusiau — pusiau“. Tikėjimo išpažinimo kalba — tai esanti erezija.

Sinoptinės evangelijos taiko „Dievo Sūnaus“ sąvoką Jėzui, be gimimo pasakojimų, dar keliuose svarbiuose kontekstuose. Kai ką jau minėjome, bet dėl patogumo ir aiškumo čia surinksiu visas pagrindines ištraukas: (1) balsas iš dangaus vadina Jėzų „Sūnumi“ per jo krikštą (Mk 1, 11 ir paralelės); šis pareiškimas pakartojamas atsimainymo istorijoje (Mk 9, 7 ir paralelės); (2) demonai vadina jį „Dievo Sūnumi“ (Mk 3, 11; Lk 4, 41 ir kai kur kitur); (3) Mato ir Luko evangelijoje gundymo istorijos velnias kreipiasi į Jėzų kaip į potencialų Dievo Sūnų („jei tu Dievo Sūnus“; Mt 4, 3–9 // Lk 4, 3–9); (4) per Jėzaus teismą vyriausiasis kunigas klausia, ar jis yra Dievo Sūnus (Mk 14, 61 ir paralelės); (5) Šimtininkas, kuris matė Jėzų mirštant, pripažįsta, kad jis buvo Dievo Sūnus (Mk 15, 39 // Mt 27, 54). Vienintelė vieta, turinti galbūt „metaforinę“ prasmę — Jėzus buvęs ne tik žmogus, — yra klausimas per tardymą, nes vyriausiasis kunigas po klausimo ima šaukti „piktžodžiavimas“, kai Jėzus nepaneigia šio titulo. Prie šių eilučių grįšime kitame skyriuje. Iš kelių kontekstų matome, kad Dievo Sūnaus titulas reiškia, jog Jėzus turėjo ypatingą statusą ir galią išvarinėti demonus. Beje, mes tegalime svarstyti, ką *kiti* turėjo omenyje vartodami šį titulą, nes Jėzus savęs nevadina „Dievo Sūnumi“ (išskyrus Mk teismo sceną, aptariamą kitame skyriuje).

Trečias svarbiausias titulas sinoptikuose yra Žmogaus Sūnus. Žydų Rašte ši frazė turi įvairias reikšmes. Ezeikielio pranašystėje

„žmogaus sūnumi“ save vadina pats pranašas: Dievas paprasčiausiai kalba su juo kaip su „žmogaus sūnumi“, ir tai NRSV visiškai tiksliai verčia „mortal“ [marusis] (pvz., Ez 11, 2). Danielio pranašystėje frazė „tarsi žmogaus sūnus“ nurodo Izraelio tautą ar galbūt jos angelikąjį atstovą. Šios Dan dalies regėjimuose kitoms pasaulio karalystėms atstovauja fantastiški žvėrys; Izraeliui, atvirkščiai, atstovauja žmogiška būtybė (Dan 7, 1–14). Vienoje iš pseudoepigrafinio veikalo „1 Henocho knyga“ dalių Žmogaus Sūnus yra dangiškas asmuo, kuris teisia pasaulį (pvz., 1 *Enoch* 46, 48 ir 69, 26–9). Tačiau šios „1 Henocho knygos“ dalies negalima įrodyti esant ikirikriščioniška.⁸ Taigi negalime pasakyti, jog žydų eschatologija jau tvirtai mintijo, kad dangiškas asmuo, vadinamas „Žmogaus Sūnumi“, teis žmonių natūralioje istorijos pabaigoje, nors tai įmanoma. Titulas „Žmogaus Sūnus“ evangelijose vartojamas iš esmės trejopai:

- (1) Kartais tai būna „asmens“ arba kalbėtojo, „Aš“ parafrazė: „Šabas padarytas žmogui, ne žmogus šabui; taigi Žmogaus Sūnus yra ir šabo Viešpats“ (Mk 2, 28). Pasakymas galėtų reikšti „aš pats“, bet labiau tikėtina, kad jis dera su ankstesniu „žmogumi“, taigi ši frazė reiškia: „Žmogus yra šabo viešpats“. Tačiau kitais atvejais „Žmogaus Sūnus“, be abejo, reiškia patį Jėzų: Jėzus tarė būsimam mokiniui: „Lapės turi urvus, padangių sparnuočiai — lizdus, o Žmogaus Sūnus neturi kur galvos priglausti“ (Mt 8, 20 // Lk 9, 58). Tai perspėjimas apie sunkumus, laukiančius sekancijų paskui Jėzų.
- (2) Pranašaudamas savo mirtį Jėzus kalbėjo apie „Žmogaus Sūną“: „Jis ėmė juos mokyti, jog reikia, kad Žmogaus Sūnus daug kentėtų“ (Mk 8, 31). Šioje teksto atkarpoje tas pasakymas irgi reiškia „Aš“.
- (3) Tas, kuris ateis iš dangaus ir palydės į Dievo karalystę, vadinamas „Žmogaus Sūnumi“. Anksčiau matėme, jog Paulius tikėjosi, kad „Viešpats, nuskambėjus paliepinui, arkangelo balsui ir Dievo trimitui, nužengs iš dangaus“ (1 Tes 4, 16). Jis šį pranašavimą vadina „Viešpaties žodžiais“ (4, 15). Sinoptikai Jėzui priskiria panašius posakius, bet vietoj „Viešpaties“ jie kalba apie „Žmogaus Sūną“. Aiškiausios paralelės Pauliaus pasakymui yra Mato evangelijoje:⁹ „Žmogaus Sūnus ateis savo Tėvo šlovėje su savo angelais“ (16, 27); pasirodys „Žmogaus Sūnaus ženklas“, ir tautos pamatys „Žmogaus Sū-

nų, ateinantį dangaus debesyse su didžia galybe ir šlove. Jis pasiųs savo angelus, kurie skardžiais trimių garsais surinks jo išrinktuosius“ (24, 30 ir toliau). Kaip ir Paulius, Jėzus tikėjosi šitai greitai įvyksiant: „Iš tiesų sakau jums: kai kurie iš čia stovinčių neragaus mirties, kol pamatys Žmogaus Sūną, ateinantį su savo karalyste“ (Mt 16, 28 // Mk 8, 38 // Lk 9, 26). Atrodo, kad Jėzus posakis „Žmogaus Sūnus ateis dangaus debesyse“ Pauliui tapo „Viešpats nužengs iš dangaus“. Kaip „Viešpatį“ Paulius turi galvoje Jėzų: tai antrojo atėjimo, kai prisikėlęs Viešpats grįžta, pranašystė. Tačiau mažiau tik- ra, ką Jėzus turėjo omenyje, kai pranašavo „Žmogaus Sūnaus“ atėjimą.

Sakykime, kad visos trys grupės yra autentiški Jėzaus žodžiai.¹⁰ Tik nebeaišku, ar Jėzus kalbėdamas apie būsimą Žmogaus Sūną turėjo galvoje save. Reikia pastebėti, kad nė kart nepasitaiko dvi reikšmės kartu. Pavyzdžiui, nerandame „Žmogaus Sūnus turės kentėti, mirti ir sugrįžti“, ir nėra aišku, ar turėtume derinti (2) ir (3). Be to, savo teismo metu Jėzus, regis, atskyrė save nuo ateisiančio Žmogaus Sūnaus.

Vyriausias kunigas jam tarė: „Prisikidinu tave gyvuoju Dievu, kad mums parodytum, ar tu Mesijas, Dievo Sūnus?“ Jėzus atsakė: „Taip yra, kaip sakai. Bet aš jums sakau: nuo šiol jus matysite Žmogaus Sūną, sėdintį Visagalio dešinėje ir ateinantį dangaus debesyse“ (Mt 26, 63 ir toliau).

Jungtukas „bet“ (graikiškai *plēn*) yra priešpriešinis: „Bet kita vertus“, taigi, pasak Mato, Jėzus tvirtino laukias dangiško asmens, o ne savo sugrįžimo. Morkus suderino titulus: Jėzus sutiko esąs Mesijas ir Dievo Sūnus ir pridūrė, kad Žmogaus Sūnus ateis debesyse (Mk 14, 61 ir toliau).

Neįmanoma daryti tvirtos išvados dėl frazės „Žmogaus Sūnus“ vartojimo Jėzaus kalboje. Jis ją vartojo; kartais jis ją taikė sau; jis tikėjosi, kad Žmogaus Sūnus ateis iš dangaus. Bet nėra kaip įsitikinti, kad jis tapatino save su būsimuoju Žmogaus Sūnumi.

Titulams visada skiriama daug dėmesio, tad norėjau pasiūlyti įvairių galimų jų reikšmių ir vartojimo sinoptinėse evangelijose metmenis. Vis dėlto grįžkime prie svarbiausio dalyko. Kai tirta-

me titulus, tiksliai nežinome, ką Jėzus manė apie save ir savo santykį su Dievu. Tai lemia trys priežastys. Pirmoji ta, kad Jėzaus laikų judaizme nėra griežtų „Mesijo“, „Dievo Sūnaus“ ar „Žmogaus Sūnaus“ apibrėžimų. Net jei jis nuolat būtų vadinęs save visais trimis vardais, tik studijuodami šių titulų kituose šaltiniuose. Antroji ta, kad mes nežinome, ar jis save taip vadino. Turime įrodymų, kad jis atmetė titulą „Mesijas“. Kiek žinome, jis nesivadino „Dievo Sūnumi“. Jis apie save kalbėjo kaip apie „Žmogaus Sūnų“, bet nežinome tikrosios tos sąvokos prasmės. Ypač neaišku, ar jis manė, kad jis ir bus tas būsimasis Žmogaus Sūnus, kuris ateis dangaus debesyse.

Trečia, mes studijuodami titulus ir nesistengiame sužinoti, ką Jėzus manė apie save, nes turime geresnės informacijos. Anot Jėzaus, dvylika mokinių atstovaus Izraelio giminėms, bet taip pat jie jas teis. Jėzus aiškiai manė esąs virš mokinių; asmuo, kuris pranoksta Izraelio teisėjus, iš tiesų yra labai aukštas asmuo. Taip pat žinome, jog jis savo misiją laikė absoliučiai pirmą ir buvo įsitikinęs, kad žmonėms atsiliepti į jo mokymą yra svarbiau už kitas labai rimtas pareigas. Jis manė, kad Dievas ketina atverti savo karalystę ir kad jis, Jėzus, yra paskutinis Dievo pasiuntinys. Todėl tam tikra prasme jis laikė save „karaliumi“. Jis įėjo į Jeruzalę ant asilo, primindamas pranašystę apie karalių, jojančią ant asilaičio, ir jam buvo įvykdyta mirties bausmė už apsišaukimą „žydų karaliumi“ (žr. kitą skyrių). Judaizmo istorijoje nebuvo titulo, kuris visa tai pilnutinai perteiktų, ir Jėzus, atrodo, visai nenorėjo sau prisiminti kokio nors aukšto vardo. Manau, kad net ir „karaliaus“ titulas nebuvo jam visai tinkamas, nes Jėzus karaliumi laikė Dievą. Mano mėgstamiausias terminas jo savivokai yra „vicekaralius“. Dievas yra karalius, bet Jėzus jam atstovauja ir atstovaus artėjančioje karalystėje.

16. PASKUTINĖ JĖZAUS SAVAITĖ

Apie 30-uosius m. e. metus Jėzus, jo mokiniai ir kiti sekėjai nuėjo į Jeruzalę Velykoms. Formaliai vykdavo dvi šventės: Velykos, kurios truko tik vieną dieną, ir Neraugintos duonos šventė (arba dienos), pasibaigianti tik po septynių dienų. Velykos būna keturioliktoji žydų mėnesio nisanos diena. Neraugintos duonos dienos trunka nuo nisanos penkioliktosios iki dvidešimt pirmosios. Praktiniais sumetimais tai būdavo viena ilga šventė, ir žydai visas aštuonias dienas įvardydavo arba kaip „Velykas“, arba kaip „Neraugintą duoną“. ¹ „Velykos“ (kaip aš tą šventę vadinu) yra „pilgriminė šventė“, viena iš trijų, kurioje visi žydai vyrai kasmet privalėjo dalyvauti. ² Žydų gyvenamųjų vietų platumas ir Palestinos viduje, ir anapus jos reiškė, kad tai nebeįmanoma, bet vis tiek daugybė žmonių dalyvavo kiekvienoje svarbioje šventėje, ir Velykos buvo populiariausios. Nors Biblija ir reikalauja tik vyrų dalyvavimo, šie atsivesdavo ir žmonas bei vaikus (*Antiq.* 11. 109). Tai buvo didžioji metų šventė. Kai žmonės plaukė į Jeruzalę, ištuštėdavo ištisi miestai. ³

Juozapas nurodo fantastiškai didelį skaičių žmonių. Jis pasakoja, kad kunigai per vienas Velykas suskačiavo eriukus ir pastebėjo, kad jų papjauta 255 600. Jei vieną eriuką aukodavo apie dešimt žmonių (Juozapo apskaičiavimu), dalyvavo daugiau kaip pusterčio milijono žmonių. Aptardamas kitas Velykas, jis nustatė, kad buvo trys milijonai. ⁴ Kiekvienas sutinka, kad šie skaičiai išdidinti. Mano paties apskaičiavimais, miestas ir šventyklos teritorija gali sutalpinti nuo 300 000 iki 400 000 piligrimų, ir tai būtų priimtinesnis skaičius. ⁵ Kai kurie piligrimai gyvendavo Jeruzalėje su šeimų galvomis, o kiti apsidodavo

aplinkiniuose kaimuose (Mk 11, 11—12), bet daugelis pasistatydavo palapines už miesto sienų (*Antiq.* 17. 217). Didelės mišios reiškė, kad per šventes kartais kildavo pilietinės suirutės. Todėl į Jeruzalę atvykdavo prefektas su papildomais būriais. Romėnų kareiviai patruliudavo ant šventyklos portikų viršaus ir taip galėjo sekti neramumus.⁶

Dauguma piligrimų turėdavo atvykti prieš savaitę. Be to, Bibliją draudžia suterštam numirėlio švęsti Velykas (Sk 9, 9 ir toliau), o daugeliui žmonių per metus taip atsitikdavo, pavyzdžiui, būnant vienoje patalpoje su numirėliu, palietus jį ar vaikščiujant virš kapo. Laidotuvių procesijos ir laidotuvis buvo įvykiai, kai ne tik šeima ir draugai, bet ir tolimesni giminės, o kartais net pašaliečiai gedėjo su netekusiais artimųjų. Pasirūpinti mirusiais ir paguosti tuos, kurie neteko brangaus žmogaus, buvo religinė pareiga, kurios išvengdavo labai mažai šeimų. Kam nors mirus kaime arba mažame mieste tikriausiai dauguma gyventojų susitepdavo numirėlio nešvara. Apsivalyti reikėjo savaitės (Sk 19). Trečią ir septintą švarinimosi dieną nešvarus asmuo buvo apšlakstomas vandeniu, sumaišytu su žalos karvės pelenais. Po antrojo apšlakstymo nešvarusis maudydavosi ir skalbdavo savo drabužius, o tada jau būdavo švarus. Gali būti, kad kunigai pasiimdavo šlakstomojo vandens į miestelius ir kaimus, esančius Jeruzalės kaimynystėje, bet dauguma piligrimų turėjo apsivalyti pačioje Jeruzalėje, o tam reikėjo, kad jie atvyktų savaitę prieš prasidedant šventei. Filonas diskutavo dėl šio ikišventinio apsivalymo, kurį jis tikriausiai išbandė savo kailiu,⁷ religinės vertės, o Juozapas nurodo faktą, kad piligrimai Neraugintos duonos šventei rinkdavosi nisan 8-ąją.⁸

Taigi piligrimai savaitę laukdavo netoli šventyklos ir dvasiškai ruošdavosi, kol jų kūnai buvo apvalomi. Nisano 14-osios popietę vienas kiekvienos grupės narys atnešdavo į šventyklą ėriuką.⁹ Ten jis būdavo paaukojamas, nudiriamas ir iš dalies išdarinėjamas. Savininkas parsinešdavo jį atgal, ir jis būdavo iškepamas. Tas vakaras ir vadinosi Velykų valgymu. Kadangi žydų diena keičiasi per saulėlydį, valgymas būdavo rengiamas 15-ąją, pirmąją Neraugintos duonos dieną. Tais metais, kai mirė Jėzus, ėriukai buvo galbijami ketvirtadienį, 14-ąją, o velykinis valgymas ir buvo tas vakaras, žydų skaičiavimu — kita diena, penktadienis.¹⁰

Nisano 8-ąją Jėzus ir jo sekėjai kartu su didele minia įžengė į Jeruzalę.¹¹ Pirmiausia pastebėjime, ko nėra evangelijose: jos nesako, kad Jėzus ir jo sekėjai atliko esminius religinius veiksmus, kurie ženklina pasiruošimą Velykoms: apsišlakstymą 10-ąją ir 14-ąją nisan 14-ąją, maudymąsi ir ėriuko nešimą į šventyklą 14-ąją. Evangelijos pastebi, kad pirmąją šventės dieną aukojamas Velykų avinėlis (Mk 14, 12 ir paralelės), bet jos nieko nesako, kad Jėzus ar vienas jo sekėjų būtų prisijungęs prie mišios ir atnašavęs ėriuką. Vietoj to jose papasakota neiprasta pasiruošimo valgymui istorija: Jėzus liepė mokiniams eiti į Jeruzalę, kur juos sutiks žmogus, nešinas vandens ąsočiu. Jie turėjo sekti jam iš paskos ir žiūrėti, į kuriuos namus jis įeis. Paskui tų namų šeimininkui jie turėjo pasakyti, kad „mokytojas“ norįs panaudoti aukštutiniui kambariui Velykų vakarienei. Tada, pasak evangelijų, mokiniai paruošė Velykų stalą (Mk 14, 12—16 ir paralelės). Galbūt „paruošė“ reiškia „nupirko ėriuką, papiovė jį šventykloje ir pasmeigė ant iešmo kepti“. Lygiai taip, kadangi tarp 8-osios ir 14-osios Jėzus vaizduojamas mokantis netoli šventyklos, galime įsivaizduoti, kad jis ir jo mokiniai buvo apvalyti šlakstomuoju vandeniu. Bet nėra aiškių užuominų nei apie apsivalymą, nei juo labiau apie aukojimą.

Galime tik spėlioti, ką reiškia tas nutylėjimas. Manau, labai tikėtina, jog Jėzus ir jo sekėjai buvo apvalyti ir jog vienas mokinių nunešė avinėlių, kad šis būtų paaukotas šventykloje. Evangelijų skaitytotojai žinojo, kad buvo aukojami gyvuliai, taip pat žinojo, kad šventės bei aukojimai apima ir apsivalymą. Tai buvo neatskiriama senovės gyvenimo dalis: žydai, graikai, sirai, romėnai ir kiti Romos imperijos gyventojai dalyvaudavo tokiose apeigose. Skyrėsi tik detalės. Taigi nutylėjimas, kad Jėzus ir jo sekėjai padarė tai, ką darė kiekvienas, turbūt nėra reikšmingas. Jei jie būtų nesilaikę įstatymų ir papročių, tai būtų buvę pastebėta, tuo tarpu jų laikymasis nesukėlė jokių komentarų. Pavyzdžiui, Juozapas, kuris patvirtina, kad žydai ateidavo į Jeruzalę prieš savaitę iki Velykų, nesako, ką jie tomis dienomis veikė (*War* 6. 290). Jo pasakojimo tikslams nesvarbu, ką jie veikė, visi gana gerai tai žinojo. Apsivalymo apeigos specifika atskleidžia kiti šaltiniai, pradedant Sk 19, įskaitant ir Filoną bei romėnų literatūrą.

Kai dėl Jėzaus apsisvalymo, dar kartą turime prisiminti, jog evangelijos nurodo vieną švaros įstatymą: raupsų įstatymą. Jėzus, pagydes raupsuotąjį, liepė šiam pasirodyti kunigui ir atlikti, ką liepęs Mozė (Mk 1, 44 ir paralelės). Prie šio fakto priduriame, jog sinoptikai neaprašo jokio atvejo, kai Jėzus tikrai būtų pažeidęs įstatymą ar kitiems tai pataręs.¹² Todėl labai tikra tai, kad Jėzus ir jo sekėjai buvo apvalyti ir valgė avinėlių, kuris buvo paaukotas šventykloje.

Dabar pasvarstysime, ką evangelijos besąlygiškai pasako mums apie paskutinę Jėzaus savaitę. Aš greitai perverčiu daugybę medžiagos paskutiniuose sinoptikų skyriuose. Autoriai Jeruzalėje sutelkia nemažai Jėzaus mokymo medžiagos, ir apskritai ji visai tinkamai sudėliota. Čia aptinkame skyrelį apie mokesčių cėnoriui (Mk 12, 13—17 ir paralelės), kur kas labiau tinkantį Jeruzalei nei Galilejai, nes Judėjoje pinigai ir prekės ėjo tiesiai romėnams, o Galilėjoje mokesčiai buvo mokami Antipui, kuris savo ruožtu mokėjo duoklę Romai. Tiesioginis apmokestinimas buvo nemalonesnis už netiesioginę duoklę. Kaip tik čia susiduriame su sadukėjais (Mk 12, 18—27 ir paralelės). Sadukėjų partija buvo aristokratiška, ir Galilėjos kaimuose sadukėjų mažai pasitaikydavo, o gal išvis nebuvo. Aš praleidžiu šią mokymo medžiagą — ne todėl, kad laikyčiau ją nepatikima. Noriu imtis dalyko esmės: ką Jėzus padarė iš to, kas lėmė jo nukryžiuojimą. Penkios pagrindinės temos, sudarančios paskutinės Jėzaus savaitės dramą, yra šios:

- (1) Jėzus įėjo į Jeruzalę ant asilo; žmonės sveikino jį šaukdami: „Osana! Garbė tam, kuris ateina Viešpaties vardu! Slovė be-siartinančiai mūsų tėvo Dovydo karalystei!“ (Mk 11, 9 ir toliau). Pasak Mt ir Lk, jie aiškiai vadino jį „Dovydo sūnu-mi“ arba „karaliumi“ (Mt 21, 9; Lk 19, 38).
- (2) Jis nuėjo į šventyklą, ten išvartė pinigų keitėjų stalus bei karvelių pardavėjų suolus (Mk 11, 15—19 ir paralelės).
- (3) Jis dalijosi paskutine vakariene su mokiniais sakydamas, kad nebegers vyno „iki tos dienos, kada gersiu jį naują Dievo karalystėje“ (Mk 14, 22—25 ir paralelės).
- (4) Vyriausiojo kunigo pasiūsta sargyba jį suėmė ir atvedė pas vyriausiąjį kunigą ir susirinkusią šio tarybą. Liudininkai kal-tino jį grąsinus sugriauti šventyklą, bet jo kaltė nebuvo pri-

pažinta. Pasak Mk (bet ne Mt ir Lk), jis patvirtino vyriausia-jam kunigui, kad yra ir „Kristus“ („Mesijas“), ir „Dievo Sū-nus“, tad buvo pripažintas kaltas dėl piktžodžiavimo (Mk 14, 43—64; plg. paralelės).

(5) Jį suėmusieji nusiuntė į Pilotui, kuris jį apklausė, paskui lie-pė nukryžiuoti už tai, kad sakėsi esąs „žydų karalius“ (Mk 15, 1—5.15.18.26 ir paralelės).

Dėl šių penkių įvykių kyla keturi svarbiausi klausimai. Kokia buvo Jėzaus veiksmų prasmė (1—3)? Kodėl vyriausiasis kunigas suėmė Jėzų (1—4)? Kodėl jis pasiuntė jį Pilotui (5)? Kodėl Pi-lotas įvykdė jam mirties bausmę (5)?

Jėzaus veiksmai

Kokia buvo Jėzaus veiksmų prasmė? Tikriausiai jie visi buvo simboliniai. Simboliniai veiksmai buvo pranašo žodyno dalis. Jie ir traukė dėmesį, ir perteikė informaciją. Keli pavyzdžiai iš heb-rajų Biblijos: „Tai yra ženklas ir išpėjimas Egiptui ir Kušui. Kaip mano tarnas Izaijas nuogas ir basas [vaikščiojo] per trejus metus“ (Iz 20, 3). Dievas liepė Jeremijui sudaužyti puodą ir paskelbti, kad šventykla bus sugriauta (Jer 19, 1—13); taip pat Jeremijas nešiojo jungą, kad parodytų, jog Judas turės nusileisti Babilonui (27—28). Ezekielis atliko daug sudėtingesnius veiksmus, reika-lavusius nemažai paaiškinimų, kaip kad ilgas gulėjimas pirma ant vieno šono, paskui — ant kito (Ez 4—5, 12, 1—16; 24, 15—24). Visus šiuos ženklus būtų sunku suprasti be žodinės interpretaci-jos. Jungo nešiojimas simbolizuoja pasidavimą — bet kam? Puo-do sudaužymas simbolizuoja sugriovimą, bet kokį? Vaikščiojimas nuogam ir basam, be abejo, yra išpūdingas, ir kiekvienas matys, kad pranašas prieš kažką protestuoja, bet turės klausti jo, norė-damas tikrai žinoti, kas tai būtų.

Jėzus, kaip jau matėme, irgi naudojo simbolius: skaičius dvy-lika kalbant apie mokinius beveik neabejotinai perteikė jo ketinimą pašaukti visą Izraelį, kuris kadaise buvo pasidalijęs į dvyliką giminių; Jėzus, o galbūt ir kiti, Jėzaus stebklus, ypač egzorcizmus, manė simbolizuojant blogio nugalėjimą, greitą Die-vo karalystės atėjimą. Trys veiksmai Jeruzalėje irgi yra simboli-niai, nors kai kurių simbolinė prasmė sunkiai suvokiama.

Pirmasis iš šių veiksmų yra nesudėtingas: Jėzus įėjo į Jeruzalę ant asilaitio, taip išpildydamas Zacharijo pranašystę, kurią cituoja Matas, bet ji turėjo būti akivaizdi daugeliui.

Didžiai džiūgauk, Siono dukra,

Garsiai krikštauk, dukra Jeruzale!

Štai tavo karalius pas tave ateina,—

Jis išaukštintas ir pergalingas,

Nuolankus ir joja ant asilo —

Ant asiluko, asilės jauniklio (Zch 9, 9).

Galima manyti vienaip ir kitaip: arba kad pranašystė sukurstė įvyki, arba kad jos pagrindu buvo sukurta istorija, ir tas įvykis niekad neįvyko. Tai vienas iš daugybės atvejų, kai mes negalime būti visiškai tikri, ar Jėzus pats vykdė tai, kas išpranašauta, ar taip darantį ji pavaizdavo krikščionių tradicija. Esu linkęs manyti, kad pats Jėzus buvo skaitęs pranašystę ir ryžosi ją įvykdyti, tad čia jis netiesiogiai pasiskelbė esąs „karalius“. Jo sekėjai tai suprato ir su tuo sutiko: jie sveikino artėjančią karalystę (Mk 11, 10) ar net patį Jėzų kaip karalių (Mt 21, 9; Lk 19, 38).

Matas ir Lukas nurodo „minią“ arba „būrį“, o Morkus sako, kad „daugybė žmonių“ dalyvavo sveikinant Jėzų. Tačiau jei ten tikrai buvo didelė minia, tai kaip atsitiko, kad Jėzus liko gyvas kitą savaitę? Demonstracija, lydima šukšnių „karalius“ ar net „karalystė“, būtų buvusi didžiai jaudrinanti. Velykos buvo puikus metas ramybės drumstėjams sukurstyti minią, ir tiek vyriausias kunigas, tiek Romos prefektas buvo pasirengę tokiam pavojui. Lieka viena mintis, kad Jėzaus demonstracija buvo gana kukli: jis atliko simbolinį veiksmą saviesiems, kurie turėjo akis, kad matytų.

Antrąjį veiksmą paaiškinti sunkiau. Jėzus išvartė „pinigų keitėjų stalus bei karvelių pardavėjų suolus“ (Mk 11, 15 ir paralelės). Jis pakomentavo: „Mano namai vadinsis *maldos namai*... O jūs pavertėte juos *plėšikų lindyne*“ (Mk 11, 17 ir paralelės). Šis teiginys tarsi sulydo frazės iš Izaijo („maldos namai“, Iz 56,7) ir Jeremijo („galvažudžių lindyne“, Jer 7, 11) pranašysčių. Bet Jėzus pasakė ir antrą, o galbūt ir trečią teiginį apie šventyklą. Siuoptinių evangelijų autoriai priskiria jam *pranašystę*, kad šventykla bus sugriauta (Mk 13, 1 ir toliau, paralelės), o kaltintojams

teisme — liudijimą, kad jis *grasins* sugriauti šventyklą (Mk 14, 58 // Mt 26, 61). Tas grasinimas vėl iškyla per nukryžiuavimo sceną; kai jis kabėjo ant kryžiaus, stebėtojai tyčiojosi iš jo: „Še tau, kuris sugriauti šventyklą... Gelbėkis pats, nuženk nuo kryžiaus!“ (Mk 15, 29 ir toliau // Mt 27, 40). Vėliau Steponas, ankstyvasis krikščionis, buvo apkaltintas sakęs, kad „Jėzus Nazarietis išgriaušias šią vietą“, t.y. šventyklą (Apd 6, 14). Dėl šių įvairių teiginių dar sunkiau pasakyti, ką būtent simbolizavo Jėzaus veiksmas šventykloje. Ar tai buvo valymas, ar griovimas? Jei griovimas, ar tai buvo pranašystė, ar grasinimas?

Nėra kaip atmesti bent vieną iš dviejų galimybių. Galbūt prekybą šventyklos teritorijoje Jėzus laikė gėdingu dalyku, o gal jis buvo numatęs, jog jo tauta vieną gražią dieną sukilis prieš Romą ir šventyklą bus sugriauta. Tiek moralinė reforma, tiek numatymas (pranašavimas) lygiai imanomi. Pirmiausia panagrinėsime reformą, kuri glūdi citatos iš Jer 7, 11 potekstėje: šventykla yra „plėšikų lindyne“. Kituose šaltiniuose nėra jokios užuominos, kad suaukotieji pinigai buvo neteisėtai pasisavinami ir naudojami kitiems nei šventyklos remimo ir jos aukų reikalui;¹³ tačiau pertvarkymai ir patobulinimai visada imanomi, tad galime iš principo sutikti, jog Jėzus galėjo siekti pataisyti „sistemą“. Tik ar jis norėjo reformuoti didelę ir sudėtingą šventyklos sistemą? Tam stinging dar bent vienos nuorodos. Šventyklos ir jos tarnautojų remimas buvo vienas pagrindinių žydų gyvenimo aspektų: šventyklos mokestis, žemės ūkio dešimtinė, nedidelės žemės ūkio atnašos („pirmienos“), pirmagimių sunų ir gyvulių išpirkimas, nuodėmės ir kaltės atnašos, šventės, gyvulių atnašos tiekiant maistą pokyliams ir iškilmėms — šventyklos apeigos vienaip ar kitaip veikė visas gyvenimo sritis. Jeigu Jėzus būtų manęs, kad visa sistema sugedusi, kad kunigai — nusikaltėliai, kad aukos neteisėtos ir viso to — arba ko nors iš to — reikia atsisakyti, — turėtų būti daugiau panašių liudijimų. Šventykla buvo Palestinos judaizmo centras, svarbus visiems žydams, kad ir kas jie būtų buvę. Stoti prieš šventyklą reikštų priešintis judaizmui kaip religijai. Taip pat tai reikštų pagrindinio žydų tautą vienijančio simbolio paniekinimą. Jei Jėzus tikrai kaip nors užsiėmė šią centrinę instituciją, turėtume kokių nors kitų to įrodymų, be šio incidento su pinigų keitėjų stalų išvartymu. Maža to, apie Jėzaus

priešinimąsi judaizmui sužinotume ne tik iš evangelijų, bet ir iš Apaštalių darbų bei Pauliaus laišku. Evangelijose sakoma „vargas“ Galilėjos kaimams, bet ne šventyklos. Jėzus, kaip rodo jo palyginimai, kritikuoja turtingus žemvaldžius, bet neliečia kunigų elito. Jėzus palaikė pagrindinį švaros įstatymą, kuris minimas evangelijose (raupsų įstatymas, aptartas anksčiau). Jis moko šventyklos mokesčių, nors ir nelabai noriai (Mt 17, 24–27). Tie reti fragmentai sinoptikuose, kuriuose kalbama apie šventyklą ir kunigų prerogatyvas, yra palankūs ir visai nėra medžiagos, vaizduojančios Jėzų kaip kulto ir mokesčių reformatorių — nebent minėtas incidentas. Jei tai buvo ypatingas pykčio proveržis, jis mažai ką pasako apie Jėzų ir jo misiją.

Ką daryti su antrąja tradicija — pranašavimo, kad šventykla bus sugriauta (Mk 13, 1 ir toliau, paralelės)? Ar tai buvo tik politinis įžvalgumas? Ir vėl faktiškai nerandame kitų šios rūšies tradicijų. Pavyzdžiui, Jėzus galėjo įspėti Antipą, kad jo aistra Erodiadai kainuos jam jo vietą (taip ir buvo). Jeremijo pranašystės daugiausia siejosi su politiniais ir kariniais reikalais; bet Jėzaus posakiai — ne, išskyrus vieną Luko evangelijoje: „Kai matysite Jeruzalę supamą kariuomenės, žinokite, jog prisiartino jos nuniokojimas“ (Lk 21, 20). Mokslininkai paprastai tvirtina, kad tai paties Luko padaryta Mt ir Mk posakių revizija — jis juos „suaktualina“. Man atrodo, jog taip ir yra. Vadinasi, Lukas rašė po to, kai Romos kariuomenė tikrai apsupo ir sugriovė Jeruzalę, ir jo žinojimas, kas atsitiko 70-aisiais metais, turėjo įtakos tik revidavimui.¹⁴ Jei taip, evangelijose nėra politinių ar karinių pranašysčių tradicijos — nebent šitaip interpretuotume šventyklos sugriovimo pranašystę. Apskritai nesant galimybės istoriniu tyrimu įrodyti paneigimų („Jėzus niekad nemanė...“), negalime visiškai atmesti nei jo politinio įžvalgumo, nei moralinio pasipiktinimo, bet kitais atžvilgiais galime tarti, kad Jėzus negaišo laiko politinėms pranašystėms ir prekybos, kuri buvo reikalinga šventyklos funkcionavimui, kritikai. Tačiau jis tikrai daug pasakė apie šmėkšnią dramatišką permainą, kurią turi padaryti Dievas. Tai mane skatina manyti, kad stalų ir suolų išvartymo veiksmas veikiau simbolizavo griovimą, o ne valymą kaip moralinės reformos aktą. Truputį atidžiau įsiklausysime į šios posakių, pirmiausia — į pranašystę, paskui — į grasinimą.

Štai tas pranašavimas:

Jam išeinant iš šventyklos, vienas iš mokinių kreipiasi: „Mokytoja, tik pažvelk, kokie akmenys ir kokie pastatai!“ Jėzus jam atsakė: „Matai šitos didžiulus pastatus? Čia neliks akmenų ant akmens, viskas bus išgriauta“ (Mk 13, 1 ir toliau).

Pasak Mato, Jėzus tai pasakė „mokiniams“, ne tik vienam iš jų (Mt 24, 1 ir toliau), o Lukas rašo, kad jis kreipėsi į „kai kuriuos“ (21, 5 ir toliau). Čia svarbiausia, kad pranašystė tiksliai neišpildė. Kai romėnai užėmė miestą 70 m. e. m., jie paliko didumą šventyklos sienos, iš tiesų didelę jos dalis remia dabartinę šventą musulmonams vietą. Daugelis iš išlikusių sienos akmenų sveria nuo dviejų iki penkių tonų, bet kai kurie, ypač kampiniai, yra daug didesni. Vienas — net 12 metrų ilgio ir sveria beveik 400 tonų.¹⁵ O Jėzus sakė, kad neliks akmenų ant akmens.

Kai „pranašystės“ parašomos jau po įvykio (kai vėlesnių laikų rašytojas sukuria fiktyvią pranašystę), pranašystė ir įvykis prastai tobulai sutampa. Jei Mk 13, 1 ir toliau, paralelės, pranašystė būtų buvusi sukurta po 70-ųjų metų, ji būtų turėjusi teigti, kad šventykla bus sunaikinta ugnies, o ne kad akmenų sienos bus visiškai išgriautos. Taigi ši pranašystė tikriausiai paskelbta prieš 70-uosius ir gali būti autentiška (paties Jėzaus).

O kaip dėl grasinimo? Evangelijų autoriai stengiasi užtikrinti, kad iš tikrųjų Jėzus negrasinęs sugriauti šventyklos.

Kai kurie melagingai kaltino jį teigdami: „Mes girdėjome jį sakant: ‘Aš sugriaušiu šitą rankomis pastatytą šventyklą ir per tris dienas pastatysiu kitą, ne rankų darbo’“.

Bet ir šie kaltinimai nesutapo (Mk 14, 57–59).

Evangelistas Matas iš esmės laikosi tos pačios tradicijos, bet jis nevartoja frazių „rankomis pastatytą“ ir „ne rankų darbo“. Jėzui pareikšti kaltinimai, kai jis buvo ant kryžiaus, necituoja jo pažodžiui: „Še tau, kuris sugriaušiu šventyklą ir per tris dienas atstatai“ (Mk 15, 29 // Mt 27, 40).

Tuo tarpu kai Matas ir Morkus šį kaltinimą vadina „melagingu liudijimu“, Lukas jį visiškai praleidžia. Tai kraštutinė forma neigti Jėzų šitaip sakius. Ankstyvieji krikščionys nenorėjo, kad Jėzus atrodytų kaip mašininkas ar net nesantaikos kėlėjas (ar tvarkos drumstėjas). Krikščionybė, — jie stengėsi pabrėžti, — augina gerus ir lojalius piliečius; tad Sirijos, Mažosios Azijos, Graikijos, Makedonijos ir Italijos miestų bei provincijų valdyto-

jams nereikėjo nieko bijoti. Lk autoriui tai rūpėjo labiausiai, kaip matyti iš Apaštalų darbų, kuriuose jis pakartotinai peikia kiekvieną, išskyrus krikščionių apaštalus, už tai, kad kur tas ėjo, ten kilo tam tikra pilietinė suirutė. Šie siekiai turbūt paaiškina, kodėl Lukas išvis nerašo apie grasinimą, o ir Matas su Morkum irgi, matyt, dėl to taip energingai tvirtina, kad Jėzus negrasino šventykklai.

Jie pernelyg protestuoja. Tikėtina, kad jis kaip nors grasino. Aiškiausiai tuo įsitikinsim tardami, kad Jėzus tik *pranašavo*, jog tuo ar anuo metu šventykla bus sugriauta. Tuomet būtų tiesa tai, ką tvirtina evangelijos: jo priešai nusprendė sakyti, jog jis *grasina*. Jie susimokė melagingai liudyti prieš jį, bet nepasitvirtinę sutarti, koks bus tas liudijimas, tad šis kaltinimas teismo buvo atmestas. Šitoks prastai parengtas suokaltis neįtikimas. Labiau tikėtina, kad Jėzus ką nors pasakė ar padarė, ką stebėtojai palaikė grasinimu, ir šitai jiems tikrai sukėlė nerimą. Jie apie tai pranešė valdžiai. Bet apklausiami teisme jie, kaip ir kiti liudininkai, liudijo kiek skirtingai. Mes negalime tiksliai žinoti, ką Jėzus buvo sakęs. Aš manau, jog jis *grasina*mai (*rūščiai*) *pranašavo* šventyklos sugriovimą; tai yra, jis pranašavo taip, kad kai kurie žmonės pamane, jog jis grasi.

Visiškai logiška būtų sujungti Jėzaus akciją prieš pinigų keitėjus ir jo teiginį apie šventyklos sugriovimą. Evangelijų autoriai norėjo šiuodu elementus išlaikyti atskirtus: vienu atveju jis išvalė šventyklą, kitu — pranašavo jos sugriovimą. Tikriausiai tarp šių dalykų buvo ryšys. Taip bent jo akcija ir žodžiai atrodė kitiems. Jei jie susiejo pasakymą apie sugriovimą su simboline stalų išvartymo akcija, galime suprasti, kodėl jis atrodė grasinąs šventykklai. Tai sukurstė didį papiktinimą, kuris iškilo į paviršių, kai jis buvo teisiamas, kai kabėjo ant kryžiaus ir vėliau, kai buvo teisiamas Steponas. Mes negalim šios atkaklios grasinimo šventykklai tradicijos priskirti evangelijų autoriams; jie norėjo, kad ji sūnyktų.

Jei Jėzus grasino šventykklai arba pranašavo jos sugriovimą netrukus po to, kai išvartė stalus jos prekybinėje zonoje (o tai būtų tolygu), jis nemanė su mažu sekėjų būriu galįs sugriauti ją taip, kad neliktų akmens ant akmens. Jis manė, jog Dievas ją sugrįš. Kaip tikras žydų pranašas, jis galėjo tikėtis, kad Dievas jos sugriovimui panaudos svetimą kariuomenę; bet kaip radikalus

lus I a. eschatologas jis tikriausiai manė, kad Dievas tai padarys savo tiesioginiu įsikišimu.

Senovės žmonės nemanė, kad šventyklų sugriovimas ar išlikimas priklausė vien nuo dviejų kariuomenių jėgos santykio. Pasaulietinės politinės prognozės negali padėt suprasti Jėzaus. Jei persai apgadinot Atėnės šventyklą Atėnuose, taip įvyko todėl, kad Atėnė leido jiems tai padaryti, arba todėl, kad pati deivė buvo silpnesnė už persų dievybes ir nesugebėjo ginti savo buveinės. Juozapas atskleidžia šitokio mąstymo gėlmę paprasto pamaldaus žydo mąstytoje. Jis aprašo gausius būsimos šventyklos sugriovimo ženklus. Pavyzdžiui, per Savačių šventę kunigai iš pradžių girdėjo „sujudimą ir bildesį“, paskui tarsi šeimininko balsą: „Mes iš čia išeiname“.¹⁶ Šis išėjimas leido sugriauti šventyklą. Jėzus irgi manė, kad Dievas tam tikra prasme buvo šventykloje.¹⁷ Pasak Mt 23, 21, jis sakė, kad tas, „kas prisiekia šventove, prisiekia ja ir tuo, kuris joje gyvena“. Jei Jėzus manė, kad Dievas gyvena šventykloje, vargu bau jis galėjo galvoti, kad romėnai gali ją sugriauti to nenorint Dievui. Jie galėjo būti jo inaginiai, bet negalėjo primesti jam savo valios.

Jei Jėzus *išvis ką nors sakė* apie artėjančią šventyklos sugriovimą, jis turėjo omenyje, kad Dievas ją sugriaus pats arba per savo tarpininkus. Tai sujungus su priešišku veiksniu ir būtų *grasinimas*. Bet niekas — nei Jėzus, nei tie, kurie jį girdėjo ir matė, nei vyriausiasis kunigas, nei Pilotas — nemanė, kad jis tikrai galėjo nuversti šventyklos sienas. Tačiau jei jis tik sakė, ką ketina daryti Dievas, kam jį suimti? Kadangi Dievas darys ką tik norės, ar vyriausiajam kunigui ir kitiems nebūtų pakakę tiesiog nesutikti, kad Jėzus tai žino? Žmonės visada bijojo pranašų, bent šiek tiek. Antipas (arba Antipas ir Erodias) bijojo Jono Krikštytojo.¹⁸ Antipas turėjo pakankamai kariuomenės numalšinti maištaujančią minią, jei iki to būtų prieita; juk jis bei jo šeima dažnai buvo kritikuojami. Bet jis ryžosi verčiau nutildyti Joną nei leisti jam tėt pamokslavimą. Anksčiau viena žydų grupė norėjo, kad pranašas Honis prakeiktų kitą žydų grupę. Jis to nedarė. Jie visi manė, kad jo prakeiksmas būtų buvęs veiksmingas, ir jam atsisakius šį ištarti jį nužudė.¹⁹ Pranašai buvo pavojingi. Jų sukelta minia lengvai galėjo tapti nebevaldoma (ypač per Velykas). Kitu atžvilgiu jie buvo pavojingi, nes Dievas juos išklausedavo ar bent galėjo išklausti.

Peršasi išvada, kad simbolinis Jėzaus stalų išvartymas šventykloje buvo susietas su pasakymu apie sugriovimą ir kad ta akcija bei pasakymas, valdžios požiūriu, reiškė pranašiską grasinimą. Negana to, manau esant labai tikėtina, jog pats Jėzus norėjo, kad jo akcija pranašautų šventyklos sugriovimą, o ne simbolizuotų jos išvalymo būtinybę. Tačiau neįmanoma įrodyti, kad posakis apie „plėšikų lindyne“ iš tikrųjų Jėzui nepriklauso arba kad jis sakė: „Aš sugriausiu šventyklą“. Turiu prisipažinti, jog abejoju posakio „plėšikų lindyne“ autentiškumu. Jis man atrodo esąs evangelistų lengva ranka iš Jeremijo pranašystės perkelta frazė, norint pavaizduoti Jėzų kaip politiškai nepavojingą graikiškai skaitantiems pagonims. Daug žmonių tada, kaip ir šiais laikais, manė, kad periodiška sistemos reforma yra reikalinga. Apolonijas Tianietis tapo gana išžymus kaip kultinės praktikos reformatorius. Tačiau tikras reformatorius privalo turėti ką nors panašesnio į programą nei, atrodo, turėjo Jėzus. Jei žmonės negalės nusipirkti aukojimo karvelių prekybiniame šventyklos zonoje, kur jie galės jų gauti? Jei jie neš juos iš savų karvelių, paukščių bus netinkami aukojimui. O pinigų keitėjai teikė piligrimams tikrai patogią paslaugą. Buvo reikalaujama šventyklos mokesčių mokėti patikimomis monetomis, tokomis, kurių nebūtų galima falsifikuoti primaišant per daug pigaus metalo (dažnai vyriausybės tokių monetų nukala, pristigusios grynųjų pinigų). Žmonės šių patikimų Tyro monetų mokesčiui galėjo įsigyti bet kur, bet, matyt, daugelis buvo linkę atsinešti savo pinigų (valiutos) ir keisti juos prie šventyklų. Taigi ką Jėzus būtų davęs mainais, panaikinęs šiuodu verslus? Toks Jėzus — išvalgus socialinis ir ekonominis planuotojas, kuris vėl yra populiarus, — evangelijose tiesiog nesutinkamas. Jis galėjo pasakyti „plėšikų lindyne“, bet vienas posakis dar nepadarė jo reformatoriumi.

Jis buvo pranašas, be to, eschatologinis pranašas. Jis manė, kad Dievas buvo besugriaušą šventyklą. O kas tada? Frazė, pasak jo kaltintojų, taip tęsiama: „Per tris dienas pastatysiu kitą“, — Morkus priduria: „Ne rankų darbo“ (Mk 14, 58 // Mt 26, 61). Jėzus tikriausiai manė, kad naujajame amžiuje, kai dvylika Izraelio giminių vėl bus surinkta, atsiras nauja ir tobula šventykla, pastatyta paties Dievo. Toks buvęs standartinis escha-

tologinis, arba naujojo amžiaus, mąstymas. Krikščionių Apreiškimas Jonui byloja, kad naujajai Jeruzalei nužengus nuo dangaus nebus jokios šventyklos, bet paaiškinimas — kristoliginis: „Viešpats, visagalis Dievas, ir Avinėlis yra jo šventykla“ (Apr 21, 22).

Kai buvo rašomas Apreiškimas Jonui, krikščionys tikėjo, kad šventyklos amžius baigėsi ir kad idealus pasaulis atsisakys gyvulių aukojimo, nes paaukotas tikrasis Avinėlis, bet nekrikščionys žydai šitai nemanė. Sekdami bibliniais pranašais, jie tikėjosi naujos, šlovingos šventyklos. „Libano šlovė ateis pas tave, drauge su kiparisais, klevais ir pušimis, kad papuoštų mano šventyklą ir suteiktų grožį vietai, kur ilsėsis mano kojos“ (Iz 60, 13). Vienos iš „1 Henoch knygos“ dalių autorius rašo apie tokį re-
gėjimą:

Ir aš atstojau, kad stebėčiau, kol jie ardė tą seną namą ir nuėmė visas atramas, ir sykiu buvo visos namo sijos bei papuošimai nuardyti, ir jie nunėšė juos... Ir aš stebėjau, kol Viešpats... atnešė naują namą, didesnę ir didingesnę už pirmąją, padėjo pirmojo vietoje... ir jo atramos buvo naujos ir jo papuošimai buvo nauji ir didesni nei pirmojo... (1 Enoch 90. 28 ir toliau).

Šios citatos yra ir naujos ar geresnės šventyklos lūkesčio pavyzdys, ir svarbus žingsnis žydų mąstyme. Apskritai ilgainiui žmonės ėmė manyti, kad Dievas padarys daugiau dėl naujojo amžiaus: jų lūkesčiai buvo grandioziškesni. Klasikinio laikotarpio (nuo VIII iki V a. pr. m. e.) Izraelio pranašai manė, kad Dievas istorijoje daugiausia veikia naudodamasis žmonių valdovais ir kariuomene. Ši samprata visiškai neišnyko, bet daug žydų ėmė žvalgytis atgal į dramatiškesnius laikus kaip į Dievo ateities veiklos konkretų pavyzdį. Jis kadaise perskyrė jūrą, tyruose barstė maną, sustabdė saulę, sugriovė Jericho miesto sienas. Ir ateityje jis nuveiks tokius didžius darbus ir net didesnius. Praėjus keliems dešimtmečiams po Jėzaus Teudas manė, kad Dievas perskirs Jordano upės vandenį, o Egiptietis tikėjosi, kad jis privers Jeruzalės sienas sugriūti. Vienas iš „1 Henoch knygos“ autorių, kaip ką tik minėjome, tikėjosi, kad Dievas nuleis iš dangaus naują ir didingesnę šventyklą, tą pačią viltį turėjo ir „Šventyklos ritinėlį“ autorius.²⁰ Aš ne kartą citavau ludijimus šiuo klausimu.

mu.²¹ Trumpai pakartojant: Kumrano „Karo ritinėlio“ autorius tikėjosi, kad angelai, Mykolo vedami, kausis žydų kariuomenės pusėje, bet lemiamus smūgius smogs pats Dievas. „Saliamono psalmių“ autorius vylėsi, jog dovydiskasis Mesijas „nepasikliaus nei žirgu, nei raiteliu, nei lanku“, „nerinks aukso ir sidabro karui“, „nepuoselės minioje karo dienos vilties“, vietojo to jis pasikliaus Dievu (*Psalms of Salomon*, 17. 33 ir toliau).

Šitai aš ir turiu omenyje, kai sakau, kad Jėzus buvo „radikalus eschatologas“. Jis tikėjosi Dievą veiksiant lemtingai ir fundamentaliai perkeisiant dalykus. Jėzus, kaip ir kiti I a. žydai, manė šventyklą kurį laiką išliksiant. Tačiau nei šios, nei kitų temų jis smulkiai neaiškino.

Ši diskusija dėl posakių apie šventyklą buvo ilgoka. Kai kam gali atrodyti, kad tą temą pernelyg sureikšminu. Manau, beveik neįmanoma skirti per daug dėmesio šventyklai I a. žydų Palestinoje. Šių laikų žmonėms tokia įprasta pasidarė religija be aukojimo, kad jie nepastebi tos idėjos naujumo. Judaizmas galiausiai turėjo atsisakyti minties grįžti prie aukojamojo Dievo garbinimo, o krikščionybė su Jėzaus mirtim susiejo visiškai naują šventyklos kultūrą. Bet Jėzaus laikais tai buvo ateities idėjos. Jėzus turėjo arba pripažinti šventyklą, arba jai prieštarauti ir ją reformuoti. Atrodo, kad jis ją pripažino, bet tikėjosi, jog naujaisiais amžiais ji bus pakeista. Po Jėzaus mirties ir prisikėlimo jo sekejai ir toliau garbino Dievą šventykloje. Pasak Apaštalų darbu, Paulius buvo sumintas už bandymą į šventyklą įvesti pagonį.²² Tokia veikla greitintina su Jėzaus požiūriu, tokiu, koki aš ji rekonstruoju.

Dabar imkimės trečiojo paskutinės Jėzaus savaitės simbolinio veiksmo: paskutinės vakarienės. Šis skyrelis apskritai tvirčiausiai pagrįstas, tad atsiduria greta su posakiu apie skrybas tikrumo prasmę; esama dviejų truputį skirtingų formų, pasiekusių mus dviem nepriklausomais kanalais, t. y. sinoptinė tradicija ir Pauliaus laikai.²³ Pacituosiu tris versijas, kad skaitrytojai galėtų jas palyginti.

Mk 14, 22—25 Lk 22, 17—20 1 Kor 11, 24—26

Bevakariējaujant Jēzus, paņēms duona, sukāļbejo palaiiminā, tā laužē ir dāvē moki-niams tardamas: „Im-kite, tai mano kūnas!“ Paņemš taurē, sukālbe-jo padēkos maldā, dā-vē jēms, ir visi gērē iš jos. O jis jiems tarē: „Tai mano kraujas, kuris sandoros kraujas, kuris išliejamas už daugelį. Iš tiesų sakau jums: aš jau nebegersi vyme-džio vaisiaus iki tos dienos, kada gersiu jī naują Dievo karalystę.“

Paņemš taurē, jis sukalbejo padēkos maldā ir tarē: „Imkite ir da-lukytēs. Sakau jums, nuo šiol aš nebegersi vynuogių vaisiaus, ko-dėl ateis Dievo karalys-tė“.

Ir paņemš duonos, jis sukāļbejo padēkos maldā, laužē ją ir dāvē apaštalam tarsdams: „Tai yra mano kūnas, kuris už jus atiduodamas. Tai darykite ma-no atminimui“. Lygiai taip po vakarienės jis paņemš taurē ir tarē: „Ši taurė yra Naujoji Sandora mano kraujie-jė. Kiek kartų gersite, darykite tai mano at-minimui“.

Taigi, kada tik valgotė šitą duoną ir geriatė iš šitos taurės, jūs skel-biate Viešpaties mirtį, kol jis ateis.

Naujoji Sandora mano kraujiyje, kuris už jus išliejamas“.

Kaip ir skrybų perikopės atveju, mums nepavyks visiškai suderinti šių versijų. Jėzus kai ką pasakė apie taurę, duoną, savo kūną ir savo kraują. Pasak Mt ir Mk, leidamas vyno taurę per rankas jis tarė: „Tai yra mano kraujas, Sandoros kraujas“ (Mt 26, 28 // Mk 14, 24). Luko sakoma: „Ši taurė yra Naujoji Sandora mano krauijje“ (22, 20), ir Paulius pakartoja tą patį (1 Kor 11, 25). Dabar mums nebūtina žinoti, ką tiksliai Jėzus pasakė apie savo kraują ir taurę. Net šito nežinodami matome, kad jis šį valgyimą laikė simboliniu, bylojančiu apie būsimą karalystę. „Aš jau nebegersiu vynmedžio vaisiaus iki tos dienos, kada gersiu jį naują Dievo karalystėje“ (Mk 14, 25 // Mt 26, 29). Luko evangelijoje sakoma: „Nuo šiol aš nebegersiu vynuogių vaisiaus, kollei ateis Dievo karalystė“ (22, 18). Paulius nurodo savo skaitojams, kad kai jie valgė tą duoną ir gėrė iš tos taurės, jie skelbė „Viešpaties mirtį, kol jis ateis“ (1 Kor 11, 26). Ta vaka-

rienė tarsi skirta ateičiai, naujajam amžiui. Jėzaus valgymas bei gėrimas su nusidėjėliais (Mt 11, 18 ir toliau) tikriausiai brėžė tą pačią kryptį. Iš vieno palyginimo žinome, kad su Dievo karalyste yra panašiai kaip su vestuvių pokyliu (Mt 22, 1–14).

Kaip minėjome anksčiau, negalime žinoti tikslų Jėzaus žodžių apie vyno gėrimą karalystėje. Vis dėlto tai buvo jo paskutinis simbolinis veiksmas ir beveik paskutiniai žodžiai artimiausiems sekėjams. Iš tikrųjų jis iškilmingai skelbė, kad karalystė čia pat ir kad jis turi joje dalį.

Tas posakis mus įtikina, jog Jėzus žinojo esąs sekamas. Galbūt jis manė, kad Dievas įsikis prieš jį suimant ir įvykdant jam mirties bausmę. Šiaip ar taip, jis nepabėgo. Jis nuėjo į Alyvu kalną melstis ir laukti — laukti valdžios reakcijos ir galbūt Dievo įsikisimo. Pasak evangelijų, jis meldėsi, kad jo būtų pasigailėta, bet tai darė visiškai konfidencialiai (Mk 14, 32–42 ir paralelės). Tačiau Jėzui priskiriama malda yra visiškai suprantama. Jis tikėjosi nemiršias, bet atsidavė Dievo valiai.

Taigi visi trys simboliniai veiksmai parodo karalystės artėjimą ir paties Jėzaus vaidmenį. Jis puotaus su savo mokiniams, ten bus nauja arba patobulinta šventykla ir jis bus „karalius“.

Jėzaus suėmimas

Dabar grįžtame prie savo antrojo svarbiausio klausimo: kodėl vyriausiasis kunigas suėmė Jėzų? Iš esmės jau į jį atsakėme: tiesioginė Jėzaus suėmimo priežastis — jo pranašiška demonstracija šventykloje. Bent keletas žmonių pamanė, kad jis grasina ją sugriauti. Jei vyriausiasis kunigas Kajafas ir jo patarėjai žinojo, kad Jėzus jau žengiantis į Jeruzalę buvo sveikinamas kaip „karalius“, dar tada jis jiems kėlė nerimą. Akcija šventykloje buvo tarsi jo likimo antspaudas. Mk teismo scena leidžia manyti, kad vyriausiasis kunigas žinojo apie tuos įvykius. Pirmiausia Jėzus buvo apkaltintas grasinęs šventyklai. Tačiau liudininkai nesutarė. Tada Kajafas paklausė Jėzaus, ar jis yra „Mesijas, Šlovingojo Sūnus“ (Mk 14, 61). Ankstesniame skyriuje trumpai aptarėme įvairias jo atsakymo versijas. Pasak Mk, jis atsakė: „Taip“, pasak Lk, jis tik ištarė: „Taip yra, kaip sakai“, o pasak Mt, jis prabilęs: „Taip yra, kaip sakai, bet (kita vertus) aš jums sakau: nuo šiol

jūs matysite Žmogaus Sūnų...“²⁴ Tačiau kad ir koks buvo Jėzaus atsakymas, pastebime, kad klausiančiajam šiek tiek žinomi Jėzaus teiginiai apie save arba (labiau tikėtina) žinomi jo sekėjų šūksniai jam įžengiant į miestą. Jėzus mokė apie „karalystę“ ir Jeruzalėje, ir tai galėjo sustiprinti neigiamą įspūdį. Vyriausiasis kunigas norėjo jo mirties dėl tos pačios priežasties, dėl kurios Antipas norėjo Jono mirties: Jėzus galėjo sukelti neramumus.

Anksčiau matėme (p. 37–39), kad vyriausiasis kunigas buvo atsakingas už tvarką apskritai Judėjoje, o ypač Jeruzalėje. Kajafas tiesioginio Romos valdymo metu tarnavo ilgiau negu bet kuris kitas vyriausiasis kunigas, vadinasi, jam neblogai sekėsi. Jei vyriausiasis kunigas negarantuotų tvarkos, Romos prefektas įsikštų su karine jėga, ir situacija galėtų tapti nevaldoma. Kol šventyklos sargyba, veikdama kaip vyriausiojo kunigo policija, vykdė areštus ir kol vyriausiasis kunigas buvo įpintas į bylą nagrinėjimą (nors jis nieko negalėjo nubauti mirtimi), buvo palyginti maža tiesioginio žydų ir Romos kariuomenės susidūrimo galimybė. Kad neprarastų vietos, jis turėjo išlaikyti kontrolę, tačiau bet kuris padorus vyriausiasis kunigas, — o Kajafas buvo gana padorus, — taip pat rūpinosi žydų masėmis. Vyriausiasis kunigas turėjo ir kitų išipareigojimų gyventojams, ne vien žiūrėti, kad nebūtų susidūrimų su Romos kariuomene. Jis turėjo reikšti jų nuomonę prefektui ir ginti žydų papročius bei tradicijas. Jis buvo tarpininkas. Šios antrosios pareigos buvo svarbios, bet mūsų istorijoje nevaiddino jokio vaidmens.

Vyriausiajam kunigui kartu su patarėjais, tiek oficialiais, tiek ne, dažnai tekdavo užduotis užkirsti kelią neramumams ir sustabdyti jų kurstytojus. Šį svarbų politinio gyvenimo faktą noriu iliustruoti labai trumpomis trijų skirtingų įvykių santraukomis iš Juozapo.

(1) Apie 50 m. e. m. per susidūrimą tarp samariečių ir Galilėjos piligrimų, einančių per Samariją, vienas piligrimas buvo nužudytas. Iš Galilėjos atskubėjo pasiryžusi keršyti minia, bet „žymiausi“ žmonės nuėjo pas Romos prokuratorių Kumaną paraginti šį siųsti kariuomenę ir nubausti žudikus, ir tuo viską užbaigti. Tas atsisakė. Naujienos pasiekė Jeruzalę, ir daug žmonių iš ten leidosi į Samariją, nors „teisėjai“ ir „valdytojai“ bandė juos sulaikyti. Tačiau teisėjai nepasidavė. Apsivilkę ašutinėmis ir

pasibarstę galvas pelenais (du gedulo ženklai) jie nuėjo paskui karštuolius ir bandė įtikinti juos nieko nedaryti skubotai, nes mūšis, be abejonės, būtų paskatinęs Romą pakelti savo leteną. Šis kreipimasis buvęs efektyvus, ir žydų minia išsisklaidžiusi (nors keli mažesni būriai likę plėšikauti). Samariečių „galingieji“ nuvyko į Siriją išdėstyti savo bylos Romos legatui, o „žymiausi“ žydai, įskaitant vyriausiąjį kunigą, padarė tą pat. Legatas nuvyko į Cezareją ir Lida, kiekvienoje vietoje liepdamas nubausti mirtimi po keletą žmonių iš kaltųjų šalių. Kitus nusiuntė į Romą, kad juos teisų Klaudijus: būtent du „aukščiausios valdžios“ vyrus — aukštąjį kunigą Jonataną ir tuomet vyriausiojo kunigo pareigas ėjusį Ananiją, taip pat Ananijo sūnų, kitus „žymiausius“ žydus ir „labiausiai pasižymėjusius“ samariečius (War 2. 232—44).²⁵

Šitai vyko per šventę ir reikėjo veikti Samarijoje. Tokiomis aplinkybėmis atrodo abejotina, kad vyriausiasis kunigas buvo vienas iš žydų vadovų, kurie vyko į Samariją sustabdyti minios. Bet netgi čia matome, kad Roma jį laikė atsakingu už įvykius: jis nuvyko į Siriją pasimatyti su Romos legatu ir turėjo vykti į Romą ir ten būti teisiamas. Jis neturėjo nieko bendra su neramumais Samarijoje, vis dėlto buvo atsakingas už tvarką. Taip pat matome, kad vyriausiasis kunigas buvo tik „pirmasis tarp lygių“. Atsakomybė už kilusius neramumus tam tikru mastu teko visiems žymiesiems piliečiams.²⁶

(2) 62 m. e. m., trumpu laikotarpiu, kai Palestinoje nerezidavo joks Romos prokuratorius, vyriausiasis kunigas Ananas, vienas iš sadukėjų, sušaukė „teisėjų tarybą“ (sinedrioną)²⁷ ir nubaudė Jokūbą, Jezaus brolių, ir galbūt kitus mirtingi. Kai kurie sąžiningi, atleidūs piliečiai prieštaravo, bet egzekucija įvyko. Daugelis mokslininkų mano, kad tam prieštaravusieji buvo fariziejai, ir man tai atrodo tikėtina. Šiaip ar taip, tas protestas iš dalies buvo sėkmingas: Ananas buvo nušalintas (Antiq. 20. 199—203), nes pažeidė Romos taisyklę, kad raitelių luomo valdomoje provincijoje skirti mirties bausmę gali tik vyriausiasis Romos pareigūnas.²⁸

(3) Jezaus suėmimas artimesnis trečiajam atvejui, atsitikusiam su kitu Jėzumi, Ananijo sūnumi, praėjus maždaug trisdešimčiai metų po Jezaus Nazariečio egzekucijos. Palapinių (Padangčių) šventės metu, šiaip jau taikiu laikotarpiu, Jezus, Ananijo sūnus, nuejęs į šventryklą šaukė: „Balsas iš rytų, balsas iš vakarų, balsas

iš keturių vėjų; balsas prieš Jeruzalę ir šventovę, balsas prieš jaunikį ir jaunąją, balsas prieš visus žmones“. Šis sugriovimo pranašavimas, kas aišku iš jaunikio ir jaunosios paminėjimo, paimto iš Jer 7, 34, baigėsi tuo, kad jis buvo teisiamas ir išplaktas, pirma žydų valdžios, paskui romėnų. Į klausimus jis atsakinėjo „be paliovos kartodamas savo laidotuvių giesmę miestui“ ir galiausiai buvo paleistas kaip maniakas. Jis taip klykavo dar septynerius metus, dažniausiai per šventes, bet kitaip į žmones nesikreipė. Galiausiai jį užmušė romėnų katapultos akmuo (War 6.300—309).²⁹

Jei šiuo atveju naudosis kaip gaire, suprasime, kodėl Jėzus Nazarietis buvo nubaustas mirties bausme, o ne tik išplaktas. Mūsų Jezaus nušizengimas buvo didesnis negu ano Jezaus, Ananijo sūnaus. Jėzus Nazarietis turėjo sekėjų būrį, galbūt ne itin didelį, bet vis dėlto būrį. Jis kurį laiką mokė apie karalystę. Paskui ėmėsi fizinio veiksmo šventykloje. Jis nebuvo pamišėlis. Tai gi — potencialiai pavojingas. Galbūt jis būtų galėjęs išvengti egzekucijos, jei būtų pažadėjęs pasimti mokinius, sugrįžti į Galilėją ir tylėti. Regis, jis to nė nemanė daryti.

Šios trys istorijos kartu iliustruoja, kaip buvo valdoma Judėja būdama Romos provincija, formaliai administruojama romėno. Šią valdymo sistemą aprašiau anksčiau (p. 34—39). Trumpai pažiūrėsim. Romos prefektas arba prokuratorius turėjo palaikyti namų ramybę ir rinkti duoklę. Abi užduotys jis perduodavo žydų aristokratams, ypač kunigams aristokratams, vadovaujamiems vyriausiojo kunigo. Roma, pasirinkdama vyriausiąjį kunigą, gerbė žydų tradiciją. Judėjų vyriausieji kunigai valdė kelis šimtmečius. Kai Erodas tapo karaliumi, jis šią sistemą pakeitė, o Roma vėl ją įtvirtino, kai Erodo ipėdinis Judėjoje (Archelajas) parodė nesugebąs sėkmingai valdyti. Kajafas, kai įsakė suimti Jėzų, vykdė savo pareigas. Iš jų viena svarbiausių — užkirsti kelią maištam.

Tik trumpai paminėsiu kitas dvi nuomones, kodėl Jėzus buvo suimtas. Pirma ta, kad jis buvęs netinkamai supratas. Kajafas ir Pilotas manė, kad jis turėjo galvoje šio pasaulio karalystę ir kad jo sekejai nutarę pulti Romos kariuomenę; jie per klaidą įvykdė jam mirties bausmę kaip sukilėliui. Šis požiūris iš esmės kyla iš Jn 18, 33—38, ilgos diskusijos apie tai, koks gi „karalius“ Jėzus tvirtino esąs. Tačiau labai mažai tikėtina, jog Kajafas ir Pilotas

manė Jėzų vadovaujant ginkluotam būriui ir planuojant karinį perversmą. Jei jie taip būtų manę, Kajafas būtų liepęs suimti ir Jėzaus pavaduotojus, ir jo sekėjai būtų buvę pasmerkti mirti — kaip kad vėlesniais metais kitų pranašų sekėjai, kurių klaida buvo maršavimas didelemis grupėmis.³⁰ Vien vado egzekucija rodo, jog jie bijojo, kad Jėzus gali sukurstyti minią, bet tik ne to, kad jis yra subūręs slaptą kariuomenę. Kitaip sakant, jie puikiai suprato Jėzų ir jo sekėjus.

Antroji nuomonė ta, kad Jėzus buvęs suimtas dėl teologinių skirtumų su žydų masėmis, kurioms vadovavo fariziejai. Jis tikėjo meile ir gailestingumu, o tai sąvokos, kurių fariziejai nemėgo, ir nesutiko su smulkmenišku legalizmu (griežtu įstatymo raidės laikymusi) ir ritualizmu, kuriems jie pritarė. Dėl to jie ir susimokė jį pražudyti. Mokslininkai, kurie laikosi šio požiūrio, nepaaiškina mechanikos, kaip fariziejai suėmė Jėzų, bet pasitenkina tvirtinimu, kad fariziejų oponavimas buvęs svarbus. Čia nepersistengsiu įtikinėdamas krikščionis pamatyti fariziejus tikresnėje šviesoje, tik pakomentuosiu, jog tokie įsivaizduojami nesutariaimai istoriškai nieko nepaaiškina. Žydai kartais nužudydavo kits kitą, bet ne dėl tokių nesutarimų. Teisinis disputas tarp Jėzaus ir kitų neperžengė normalių debatų ribų, ir visiškai nėra pagrindo manyti, jog jie konfliktavo dėl meilės, gailestingumo ir malonės. Gali būti, kad Jėzus prieštaravo fariziejiskam požiūriui į tai, kurie produktai laikytini maisto produktais ir apmokestinimui dešimtaine (Mt 23, 23), bet tokia kritika nebuvo gyvybės ar mirties reikalas. Maža to, fariziejai beveik visiškai neminimi pasakiniuose evangelijų skyriuose ir jų visiškai nėra suėmimo ir teismo epizoduose. Tai įrodymas, kad jie su tais įvykiais neturėjo nieko bendra. Simptomiškai vyriausiojo kunigo ir jo tarybos aprašymai šimtu procentų sutampa su Juozapo aprašymu, kaip buvo valdoma Jeruzalė, kai ji buvo Romos provincijos dalis. Vyriausiasis kunigas ir aukštieji kunigai yra pirmaeiliai veikėjai, o fariziejai išvis nevaizduoja jokio vaidmens.

Visi šie duomenys tobulai atitinka čia iškeltą teoriją — kad Kajafas suėmė Jėzų dėl savo pareigos sudrausminti tvarkos drumstėjus, ypač švenčių metu. Jėzus sukėlė nerimą kai kuriems žmonėms šventyklos užsiuolimu ir tvirtinimu ją sugriūšiant, nes jie bijojo, kad jis gali iš tiesų paveikti Dievą. Tačiau labai tikėtina, kad Kajafui pirmiausia arba išimtinai rūpėjo tai, jog Jėzus

gali sukelti maištą. Jis pasiuntė ginkluotą sargybą suimti Jėzaus, išklause jo ir Pilotui rekomendavo egzekuciją, o šis greitai sutiko. Taip evangelijos aprašo įvykius, ir taip dalykai klostėsi iš tikrųjų, ką įrodo daugybė Juozapo istorijų.

Rekomendacija bausti mirtimi

Ar dar galime ką nors pridurti, kas paaiškintų, kodėl Kajafas ir jo patariejai nusiuntė Jėzų pas Pilotą, kad jis būtų nubautas mirtimi? Teismo scenos evangelijose teikia vieninteliuos galimus įrodymus. Trumpai juos jau aptariau, bet dabar pažvelgsime į juos atidžiau. Manau, jie pakankamai tikslūs bendriems tikslams, bet yra problemų dėl detalių. Šioje diskusijoje tarsi, kad abu — ir Matas, ir Lukas — savo liudijimus apie žydų teismą grindė Mk.³¹ Nemanau, kad mes galime visiškai pasikliauti Mk aprašymu, tarsi tai būtų teismo protokolo nuorašas, bet jis sudarys mūsų tyrinėjimo pagrindą.

Morkaus ir Mato evangelijose yra ataskaitos apie Jėzaus teismą, viena — pranešimas, kita — ilgesnis aprašymas. Jos dabar pateiktos taip, tarsi būtų kalbama apie skirtingus teismus: trumpoji forma yra Mk 15,1// Mt 27,1 ir toliau: „Anksti rytą aukštieji kunigai su seniūnais ir Rašto aiškintojais bei visa teismo taryba, padarę sprendimą, surakinę Jėzų nuvedė ir perdavė Pilotui“. Antrasis teismo atpasakojimas aprašo kvotą. Ankščiau aptarėme dvi iš jos pagrindinių dalių. Melagingi liudytojai liudijo prieš Jėzų, kad jis grasiņęs švenčykla, bet jų liudijimai nesutapo. Tada vyriausiasis kunigas paklausė Jėzaus: „Ar tu esi Mesijas, Šlovingojo Sūnus?“ Jėzus atsakė: „Taip“ (Mk) arba: „Taip yra, kaip sakai. Bet (kita vertus) aš jums sakau...“ (Mt). Morkaus ir Mato evangelijose Jėzus, atsakęs į vyriausiojo kunigo klausimą, pranašavo, kad Žmogaus Sūnus netrukus ateis. Tada vyriausiasis kunigas persipylė drabužius (gedulo ženklas) ir tarė, kad jiems nereikia liudytojų, nes jie girdėję piktyždžiavimą (Mk 14,55—65// Mt 26,59—68).

Lukas pateikia kiek kitokią ataskaitą. Buvo tik vienas teismas. Jis prasidėjo kvotėjams klausiant Jėzaus, ar jis esąs Mesijas. Šis pateikė išsiskinęjamą (netiesioginį) atsakymą ir pridūrė, kad „nuo šio meto Žmogaus Sūnus sėdės Dievo Galybės dešinėje“.

Tik tada kvotėjai paklausė, ar jis Dievo Sūnus, ir į tai jis atsakė: „Taip yra, kaip sakote“ (Lk 22,66–71). Susirinkę teisėjai tarė, kad jiems nebereikia jokių liudijimų. Jie girdėję [tai] iš jo paties lūpų. Lukas nepanaudojo žodžio „piktžodžiavimas“.

Morkaus požiūriu, Jėzus buvęs nuteistas už tai, kad pretendavo į titulus ir kad šios pretenzijos kitų žydų, arba bent vieno, Kajafo, akimis buvo piktžodžiavimas. Dešimtmečiais po Jėzaus mirties ir prisikėlimo krikščionys skyrė Jėzui abu titulus (Mesijas ir Dievo Sūnus) ir aiškino juos, žydu manymu, šventvagįškai. Ypač „Dievo Sūnus“ ėmė reikšti, kad jis nebuvo tik mirtingasis. Išskyruije matėme, kad savaime šie titulai neturi tokios reikšmės. Mk klausimas: „Ar tu Mesijas, Šlovingojo Sūnus?“ rodo, kad šiedu titulai eina drauge ir paaiškina vienas kitą. Bet tai krikščioninių nuopelnas. Pati kombinacija yra įtartina, ir tvirtinimas, kad abiejų titulų derinys yra piktžodžiavimas, irgi atrodo esąs krikščionių kūryba. Kai kurie ankstyvieji krikščionys norėjo susieti jo mirtį su kristologijos išpažinimu Bažnyčioje. Kristologija atskyrė naująjį judėjimą nuo savo ištakų, ir natūralu, kad jie norėjo, jog jų pačių išsiskiriantys požiūriai būtų kilę iš Jėzaus. Tačiau titulai sinoptinėse evangelijose vaidina tokį menką vaidmenį, kad turime suabejoti, ar jie buvo tikrasis ginčo objektas teisme.

Bet jeigu atsiribosime nuo krikščionybės dėmesio titulumis, kurie tariamai apibrėžia Jėzaus asmenį, ir pažvelgsime į Mk teismo sceną kitomis akimis, pamatysime, jog ji visiškai priimtina. Jei tai būtų nuorašas (iššifruota stenograma), jei šie trumpi pokalbiai tarp Kajafo ir Jėzaus būtų vykę lygiai taip, kaip aprašė Morkus, mes vis tiek turėtume padaryti išvadą, kad titulai nebuvo tikrasis ginčo objektas. Ta ištrauka sako: Jėzus grąsino šventyklai ir išdidžiai laikėsi. Vyriausiasis kunigas jį suėmė dėl jo akcijos prieš šventyklą, ir tuo jis buvo kaltinamas. Liudijimai teismo buvo atmesti, nes liudytojai nesakė to paties. Tačiau vyriausiasis kunigas *buvo nusprendęs, kad Jėzus turi mirti*, todėl nenorėjo nutraukti bylos. Jis paprašė Jėzų pasakyti kai ką apie save, o tada sušuko „piktžodžiavimas“, persiplėsdamas drabužius. Kiti teismo dalyviai pritarė jam. Taigi, kaip pasakoja ši istorija, vyriausiasis kunigas norėjo teisti Jėzų ne pretenzijos į titulus pagrindu, bet dėl šventyklos. Jis pasinaudojo titulais ir pareiškė, kad Jėzaus atsakymas yra piktžodžiavimas — nesvarbu, ką šis atsakė. Mums nereikia spręsti, ar Jėzus atsakė „taip“, ar „galbūt“. Vyriausiasis kunigas jau buvo nutaręs.

Drabužių persipleinimas buvo ryškus gedulo ženklas, o gedulo ženklai turėjo įtikinamą galią. Anksčiau matėme, kad „teisėjai“ ir „valdytojai“ iš Jeruzalės barstė pelenais galvą ir nešiojo aštrinę (kiti gedulo ženklai), stengdamiesi sutrukdyti minios riaušes Samarijoje. Vyriausiajam kunigui persiplėsti drabužius buvo kraštutinis gedulo ženklas, nes Biblija jam draudžia perplėsti savo drabužius ar net susitaršyti plaukus (Kun 21,10). Įstatymą pažeidžiantis Kajafas atrodė esąs apimtas siaubo. Nedaug žydų būtų išdrįsę nevykdyti to, ko jis norėjo, ir žinoma, ne jo paties patarėjai. Jėzus buvo nusiūstas pas Pilatą.

Sitlau du Mk perskaitymo būdus. Vienas — paties Morkaus požiūris. Per savo viešą tarnystę Jėzus nepretendavo į titulus ir stengėsi nutildyti kitus, kurie vadino jį „Mesiju“ arba „Dievo Sūnumi“. Todėl titulai, pasak Morkaus evangelijos, nepaaiškina nutarimo jį suimti. Kajafas suėmė Jėzų todėl, kad laikėsi klaidingo požiūrio, jog Jėzus grąsinęs šventyklai. Jėzus to nebuvo daręs, ir teismas nuėmė nuo jo šį kaltinimą. Tačiau vyriausiasis kunigas paklausė jį orientacinio klausimo apie titulus. Jėzus pripažino tas dvi sąvokas „Mesijas“ ir „Šlovingojo (Dievo) Sūnus“ jam tinkant, ir vyriausiasis kunigas apkaltino jį piktžodžiavimu. Antrasis perskaitymas yra kritinis Mk interpretavimas. Jis iš dalies atsiranda iš pastebėjimo, kad Morkus „Mesijui“ ir „Dievo Sūnui“ priskiria reikšmę, kurios jie neturėjo prieš Bažnyčios krikstologinę raidą. Todėl galime pasiūlyti geresnį Jėzaus teismo ir egzekucijos interpretavimą, net jeigu pripažįstame Morkaus pasakojimą. (1) Savo mokymo ir gydymo tarnystės metu Jėzus sau nedavė titulų; tiesiai paklaustas jis atsisakė pasakyti, kas esąs. (2) Jėzus buvo suimtas todėl, kad esą grąsino šventyklai. (3) Liudininkams nesutarus dėl Jėzaus grąsinimo šventyklai, Kajafas jo nenuplakė ir nepaleido, o ryžosi dar kartą mėginti teisti. Tai rodo, kad jis nuo pat pradžių buvo numatęs egzekuciją. (4) Tada jis paklausė Jėzaus, ar jis yra Mesijas ir Dievo Sūnus. (5) Jėzus atsakė, kad taip. (6) Šie titulai savaime nereikšia piktžodžiavimo. (7) Vyriausiasis kunigas pavadino juos piktžodžiavimu, nes jis jau buvo apsisprendęs dėl egzekucijos. (8) Užnot toliau klausinėjęs, ką tos sąvokos reiškia Jėzui, Kajafas ekstravagantiškai pademonstravo gedulą ir tuo įtikino savo patarėjus prisidėti prie jo pasmerkiant galilėjietį. Štai Mk teismo scenos, tokios, kokia ji užrašyta, istorinė interpretacija: titulai buvo priemonė tikslui

pasiekti, o grąsinimas šventyklai — betarpiška egzekucijos priežastis.

Noriu atskirti savo paties nuomonę nuo ankstesnių aštuonių pasakytų, kurios rekonstruoja tai, ką Morkaus pranešimas reikštų, jei jis pateiktų pažodinė teismo ataskaitą. Manau, kad Mk teismo scena nėra stenograma ir kad mums tenka įvertinti įvairių jos veikėjų motyvus bendresniu pagrindu. Panagrinėję vyriausių kunigų pilietines pareigas valdant Romos prefektams ir prokuratoriams, turime padaryti išvadą, kad Kajafas vykdė savo pareigas taip, kaip nurodyta: Jėzus buvo pavojingas, nes galėjo sukelti riaušes, kurias Romos kariuomenė malšintų su didelėmis žmonių aukomis. Jn autorius Kajafui priskyrė visiškai deramus žodžius: „Jums geriau, kad vienas žmogus mirytų už tautą, o ne visa tauta žūtų“ (Jn 11,50).³² Nors baigtį nulėmė šventyklos scena, tikriausiai prisidėjo ir kiti veiksniai: Jėzaus įžengimas į Jeruzalę ir jo mokymas apie karalystę. Mes nežinome, kiek Kajafas žinojo apie šiuos kitus dalykus, bet vis dėlto reiktų manyti, kad sužinojęs Jėzų užspuolus karvelių pardavėjus ir pinigų keitėjus, prieš liepdamas jį suimti jis ieškojo ir gavo apie jį daugiau informacijos. Kaip tuoj pamatysime, jis tikriausiai pranešė Pilotui, kad Jėzus mano esąs „karalius“. Jėzų taip manant rodė įžengimas į Jeruzalę, ypač tą simbolinį veiksmą derinant su jo mokymu. Abejodamas Mk „Mesijo“, „Dievo Sūnaus“ ir „piktžodžiavimo“ kombinacija, neabejoju, kad Kajafas ir jo patarėjai žinojo, jog Jėzus mokė apie (Dievo) karalystę ir sau skyrė joje svarbią vietą.

Taigi siūlau versiją, kad Kajafas padarė tik vieną sprendimą: suimti Jėzų ir nubausti mirtimi. Jei taip, jo veiksmus lėmė ne teologiniai nesutarimai, o jo paties politinė ir moralinė atsakomybė: būtinybė išlaikyti taiką ir užkirsti kelią riaušėms bei kraujo praliejimui. Taip veikti vyriausiąjį kunigą paskatino pats Jėzus, ginantis savo reikalavimus, ypač šventykloje, bet kartu jo mokymas ir įžengimas į miestą.

Piloto sprendimas

Kodėl Pilotas liepė Jėzui įvykdyti mirties bausmę? Nes vyriausiasis kunigas tai rekomendavo ir pateikė svarų kaltinimą: Jėzus mano, kad yra žydų karalius. Pilotas suprato, kad Jėzus buvo tariamas karalius be armijos, todėl nesistengė sugauti ir nubausti

mirtimi Jėzaus sekėjų. Tikriausiai jis laikė Jėzų religiniu fanatiku, kurio fanatizmas pasidarė toks kraštutinis, jog ėmė grėsti įstatymams ir tvarkai.

Evangelijos, ypač Mt ir Jn, siekia pavaizduoti, kad Jėzus esą buvęs pasmerktas žydų minios, prieštaravusios protingesniam Piloto pasiūlymui. Pilotas neimavo, žmona jam patarė nieko nedaryti, jis tarėsi su minia, gynė Jėzų; pagaliau, būdamas silpnavalis, negalėjo atsispirti minios reikalavimui ir nubaudė Jėzų mirtimi (Mt 27,11—26; Jn 18,28—19,16). Šie paskutinių Jėzaus valandų istorijos elementai yra kilę iš krikščionių troškimo sutarti su Roma ir pavaizduoti žydus kaip savo tikruosius oponentus. Labai tikėtina, kad Pilotas gavo Kajafo kaltinimą, nuplaktino Jėzų ir trumpai jį apklausė, o kai atsakymai nebuvo visiškai patenkinami, daug negalvojęs pasiuntė jį ant kryžiaus. Filonas, Piloto amžininkas, parašė apeliaciją imperatoriui Gajui (Kaligulai), kur buvo ir Piloto apibūdinimas. Filonas rašė apie „kyšininkavimą, įžeidimus, plėšimus, siautėjimą ir neužtarnautas skriaudas, egzekucijas be teismo, nuolat pasikartojančias, nesiliaujančias ir ypač baisų žiaurumą“, kuris ženklino Piloto valdymą (*Embassy to Gaius*, 302). Negana to, Pilotas iš tikrųjų buvo ateistas iš pareigų dėl plataus masto ir neprotingų egzekucijų (*Antiq.* 18.88 ir toliau). Šis liudijimas tiksliai atitinka evangelijų atpasakojamą įvykių seką: Jėzus stojo priešais Pilotą ir buvo beveik iškart nubautas mirtimi, be naujų liudininkų parodymų ir be teismo procedūros. Istorijos apie Piloto nenorą nutiesti ir silpnavaliskumą geriausiai paaiškinamos kaip krikščionių propaganda; jos tarsi pateisina Piloto veiksmą, ir tai mažina konfliktą tarp krikščionių judėjimo ir Romos valdžios.

Egzekucija

Anksti penktadienį, nisan 15-ąją, Jėzų ir du kitus išvedė už miesto sienų, prikale prie kryžių ir paliko mirti. Tai stebėjo tik keli drąsūs sekėjai. Jėzus mirė prieš ateinant nakčiai penktadienį, taigi prieš pat prasidedant šabui. Tolimas gerbėjas, Juozapas iš Arimatėjos, dovanojo kapą, ir Jėzus buvo palaidotas. Kelios iš jo sekėjų moterų tai stebėjo. Jo mokiniai būkštaudami, jog dabar bus jų eilė, slapstėsi.

Ataskaitos apie Jėzaus nukryžiuojimą kupinos citatų iš Ps 22 ir aliuzijų į jį: „jie pasidalijo jo drabužius mesdami burtą“ (Mk 15,24), cituojama iš Ps 22,19; „kraipydami galvas“ (Mk 15,29), iš Ps 22,8; Jėzaus šauksmas: „Mano Dieve, mano Dieve, kodėl mane apleidai?“ (Mk 15,34), iš Ps 22,1. Kaip paprastai tokiomis aplinkybėmis, mes nežinome, kurių elementų būta tikrovėje. Spėjau, kad Jėzaus šauksmas buvo jo paties psalmės prisiminimas, o ne tik motyvas, įterptas ankstyvųjų krikščionių. Gali būti, kad kai Jėzus gerė savo paskutinę taurę vyno ir pranašavo, jog vėl ant kryžiaus keltas valandas, jis neteko vilties ir sušuko esąs apleistas. Šis išprotavimas yra tik vienas iš galimų paaiškinimų. Mes nežinome, ką jis mąstė kabėdamas agonijoje ant kryžiaus. Po palyginti trumpo kentėjimo tarpsnio jis mirė, ir keli iš jo sekėjų bei šalininkų paskubomis jį palaidojo.

17. EPILOGAS: PRISIKĖLIMAS

Jėzus manė, kad Dievo karalystė yra čia pat, ir jo mokiniai patikėjo šia jo žinia. Kaip ką tik spėjau, jis galėjo mirti nusivylęs. Jo mokiniai, logiškai galvodami, jog po jo laukia jų eilė, pasislėpė. Kai kurios iš jo mokinių moterų — kurios buvo saugesnės už vyrus ir galbūt drąsesnės — stebėjo jį mirštantį ir matė, kaip Juozapas iš Arimatejos palaidojo jo kūną. Aš manau, kad visi jo sekėjai ne tik bijojo, kad Kajafas ir Pilotas po Jėzaus imsis jų, bet ir buvo nusivylę. Artejanti karalystė — tai skambėjo taip nuostabiai! Paskutiniai bus pirmi, romieji paveldės žemę. Šie lūkesčiai bent šiek tiek akivaizdžiau neišsipildė. Tai, kas nutiko, buvo netikėtumas.

Pasak Mt ir Lk, moterys, po pusantrų paros sugrįžusios prie kapo pasirūpinti Jėzaus kūnu (jis mirė penktadienį ir buvo palaidotas; jos sugrįžo sekmadienio rytą), pamatė, kad kapas tuščias. Pasak Mato (apie tai užsiminama ir Morkaus evangelijoje), Jėzus pasirodė moterims, o vėliau mokiniams Galilejoje.¹ Todėl mokiniai susirinko Jeruzalėje laukti jo sugrįžtant, kas, jie tikėjosi, įvyks netrukus. Vadinasi, *jie neišsivadėjo jo minties, kad karalystė ateis*; dabar jie tikėjosi, jog jos įsteigti jis sugrįš iš dangaus.

Prisikėlimas iš esmės nėra istorinio pasakojimo apie Jėzų dailis, veikiau jis priklauso jo gyvenimo padariniams. Vis dėlto keli žodžiai apie skirtingus prisikėlimo padavimus gali būti naudingi. Pasak Mt ir Mk, mokiniai nuėjo į Galilėją ir čia matė Jėzų; pasak Lk, jie nepaliko Jeruzalės apylinkių. Jėzaus žengimo į dangų istorija skirtinga Lk 24, 50—53 ir Apd 1, 6—11, nors abu liudijimai parašyti to paties autoriaus. Lygiai taip pat stebina

neatitrikimai tarp Jėzaus pasirodymo istorijų. „Evangelijoje pagal Matą“ jis pasirodo tik dukart, kartą Marijai Magdalierei ir kiti Marijai (28,9 ir toliau), kartą — likusiems gyviems vienuolikai mokinių (28, 16—20; Judas nusižudė). Pagal Luką, jis pasirodo ne moterims (žr. Lk 24, 8—11), bet visų pirma dviem mokiniams, vienas jų neįvardytas, tuo tarpu kitas, Kleopas, kitaip nežinomas (Lk 24, 13—25), paskui visiems mokiniams, kurių akivaizdoje jis valgė (Lk 24, 36—49). Pasak Apaštalų darbu, jis buvo su mokiniams keturiasdešimt dienų, pasirodydamas su pertraukomis (Apd 1,3 ir toliau).

Tačiau ankstyviausias liudijimas yra ne evangelijose, bet viename iš Pauliaus laišku. Tarp to, kas jam buvo perduota, jis išvardija prisikėlusio Viešpaties pasirodymus: jis pasirodė pirmiausia Kefui (Petrui), paskui Dvylikai (ne Vienuolikai!), vėliau daugiau nei penkiems šimtam žmonių, paskui Jokūbai (Jėzaus broliui), po to „visiems apaštalams“ (martyt, ne tik Dvylikai), paskui pačiam Pauliui (1 Kor 15,3—8).

Prieš komentuodami problemas, kylančias iš šių skirtybių, nagrinėkime, kaip mūsų šaltiniai aprašo prisikėlusį Jėzų: kaip jis atrodė. Pasak Luko, jis nebuvo išsyrk atpažįstamas; pirmieji du mokiniai, kuriems jis pasirodė, kurį laiką ėjo ir kalbėjo su juo neatpažindami; jie pažino jį iš to, kaip jis „laužė duoną“, kai jie kartu valgė (Lk 24,35).² Nors galėjo pasirodyti ir dingti, jis nebuvo šmėkla (dvasia). Lukas tai teigia labai tvirtai. Prisikėlusį Viešpatį buvo galima paliesti, ir jis valgė (24,39—43).

Kai Paulius su savo Korinto atverstaisiais įsileido į ginčus dėl to, ar mirę krikščionys bus prikelti kūnu ir visa ku, jis mėgino aprašyti būsimą prisikėlimą. Tikriausiai jo atsakymas pagrįstas jo paties potyriais matant prisikėlusį Viešpatį („Argi nesu regėjęs mūsų Viešpaties Jėzaus?“ [1 Kor 9,1]; Dievas panorėjo „apreikšti manyje savo Sūnų“ [Gal 1,16]).³ Prisikeldamas, aiškino Paulius, kiekvienas individas turės kūną, kuris bus pakeistas ne į fizinį, bet dvasinį kūną. Viena aišku: kūnas ir kraujas nepaveldės Dievo karalystės; prisikėlę kūnai bus dvasiniai, o ne jušiniai. Tada Paulius tai pritaikė Jėzui: „Ir kaip nešiojome žemiškojo atvaizdą, taip nešiosime ir dangiškojo paveikslą“ (1 Kor 15,42—50). Paulius kartojo: visi būsimie pakeisti; gendantis kūnas apsisvilks negendamybe (1 Kor 15,51—54).

I a. žmonės žinojo apie du reiškinius, panašius į prisikėlimą: apie dvasias ir atgijusius lavonus. Dvasia tuomet buvo tai, kas dvasia yra dabar arba kas dvasia buvo Shakespeare'ui⁴: šmėkla, ypač pasirodanti naktį.⁵ Rafinuoti senovės žmonės, kaip ir jų šių laikų antrininkai, laikė dvasias sapnų būtybėmis, vaizduotes prasiimanymu. Žinoma, mažiau rafinuoti buvo lengvatikiai. Ir Paulius, ir Lukas prieštaravo minčiai, kad prisikėlęs Viešpats buvo vaiduoklis, Lukas — atvirai („dvasia gi neturi kūno nei kaulų, kaip matote mane turint“, 24,39), Paulius — potekste: tai, kas prisikėlę, yra dvasinis kūnas. Bet lygiai jie prieštaravo ir minčiai, kad Jėzus buvo atgijęs lavonas. Apie juos tuomet buvo geriau žinoma nei dabar, nes buvo labai paplitęs balzavimas. Bet gali būti ir taip, kad žmogus atrodė tikrai miręs, o vėliau „atgauna“ gyvybę. Senovės literatūroje yra kelios tokios istorijos, kai kurios Biblijoje, kai kurios kitur.⁶ Tačiau Paulius ir Lukas neigė, kad prisikėlęs Viešpats buvo paprastai atgijęs. Pauliaus požiūriu, jis buvo pasikeitęs, jo fizinis „natūralus“ kūnas virtęs „dvasiniu kūnu“. Anot Lk, jis turėjo kūną ir galėjo valgyti, bet buvo ir pasikeitęs. Jis nebuvo akivaizdžiai atpažįstamas žmonėms, kurie jį matė, ir galėjo pasirodyti ir išnykti.

Abu autoriai stengėsi aprašyti — Paulius pirmoje, Lukas antroje arba trečioje vietoje — patirtį, kuri netinka jokiai žinomai kategorijai. Tai, ką jie neigia, yra kur kas aiškiau negu tai, ką jie teigia.

Pagal tokias ataskaitas — visai skirtingas istorijas apie Jėzaus pasirodymus, nevienodus ir miglotus jo išvaizdos aprašymus (surtariama tik dėl to, kad jis buvo sunkiai atpažįstamas) — negalime rekonstruoti to, kas tikrai įvyko. Visoje šioje knygoje aš remiausi ir tuo, kas glūdi už evangelijų teksto. Tačiau šiuo klausimu neišmanau, kaip pagerinti liudijimus arba kaip juos paremti. Aš turiu nuomonę apie dalį iš jų, pavyzdžiui, apie mokinių keliones: jie pabėgo į Galilėją, o paskui grįžo į Jeruzalę. Luko požiūriu, kad jie niekada nepaliko Jeruzalės apylinkių, paaiškina jo dviejų tomų veikalo — Lk ir Apd — pobūdis, mat jo pasakojimo ašis yra Jeruzalė. Bet nepretenduojau žinoti, ką jie matė arba bent kas iš jų tai matė. Skaitytojas, kuris mano, jog viskas tobulai aišku — fizinis, istorinis Jėzus prisikėlė ir visur vaikščiojo, — turėtų atidžiau pastudijuoti Luką ir Paulių. Mokiniai neatpažino jo; jis buvo ne „kūnas ir kraujas“, bet „dvasinis kūnas“. Jis

nebuvo dvasia ar atgijęs lavonas arba sunkiai sužeistas žmogus, keletą valandų niekur toliau nepajudęs: taip sakė Lukas ir Paulius, o ir Jn (20, 14 ir toliau) su tuo sutinka.

Mačiusių prisikėlusį Viešpatį žmonių sąrašas tam tikra prasme net dar mįslingesnis.

Mt	Lk	Jn 20	Apd	1 Kor 15
Jeruzalė	Jeruzalė ir jos apylinkės	Jeruzalė	Jeruzalė	Jokios geografinės informacijos
Dvi Marijos	Du mokiniai	Marija Magdalietė		Kefas (=Petras)
	Vienuolika ir kiti (tą pačią dieną)	Mokiniai	Apaštalai per keturiasdešimt dienų	Dvylika Penki šimtai Jokubas
		Mokiniai (po savaitės)		Visi apaštalai, Paulius
Galilėja		Jn 21		
Vienuolika		Galilėja		
		Septyni mokiniai		

Kai kuriuos šių nukrypimų nesunku paaiškinti. Lk ir Apd autorius buvo rašytojas, menininkas ir manė, kad pasikartojimas nėra gero stiliaus požymis.⁷ Todėl prisikėles Viešpats su mokiniais Luko evangelijoje vaizduojamas buvęs tik kelias valandas, Apaštalų darbuose — keturiasdešimt dienų. Antroji ataskaita išsamesnė, joje stengiamasi įtikinti skaitytoją, kad mokiniai tiksliai žinojo, ko nori Jėzus: jis su jais apie tai daug kalbėjęs. Jn 21 yra priedas, tikriausiai parašytas vėlesnio autoriaus, kuris norėjo išspręsti problemą, kylantią dėl to, jog tuomet, kai jis rašė, visi mokiniai buvo mirę (žr. anksčiau, p. 186 ir toliau). Apie visą evangelijas pasakytina, kad jų autoriai rašė savo ataskaitas pasakojimo forma. Paulius vardijo įvykius, o evangelistams reikėjo istorijų. Ir kiekvienas jas pasakojo savaip.

Bet nepaisant šių ir kitų protingų paaiškinimų, tas įvairavimas mums lieka neišsprendžiama problema. Jėzaus sekėjai buvo tikri, kad jis buvo prikeltas iš numirusiųjų, bet nesutarė, kas ji matė.

Nemanau, kad tai vertėtų aiškinti tyčine apgaule. Daugelis iš sio žmonių sąrašo likusį gyvenimą praleis skelbdami, kad jie matė prisikėlusį Viešpatį, o keli iš jų mirs dėl savo idėjų. Be to, apskaičiuota apgaule būtų vertusi elgtis vieningiau. Tuo tarpu jie, regis, varžėsi: „Aš mačiau jį pirmasis!“ „Ne, aš pirmas“. Paulius perduota tradicija, kad penki šimtai žmonių matė Jėzų vienu metu, kai ką paskatino tarti, jog Jėzaus sekėjus buvo ištikusi masinė isterija. Bet masinė isterija nepaaiškina kitų tradicijų.

Daugeliui Pauliaus liudijimas atrodo įtaigiasias. Jis neatskiria Viešpaties pasirodymo jam nuo pasirodymų kitiems. Jei jis turėjo regėjimą, galbūt ir jie turėjo regėjimų. Bet kodėl tada Paulius atkakliai tvirtina, kad matė „dvasinį kūną“? Jis galėjo pasakyti „dvasią“. Tai, kad Jėzaus sekėjai (o vėliau Paulius) turėjo prisikėlimo potyrių, mano nuomone, yra faktas. Kokia buvo tikrovė, sąlygojusi tuos potyrius, aš nežinau.

Daug kas apie istorinį Jėzų liks paslaptis. Nėra nieko paslaptin- gesnio už jo prisikėlimo istorijas, kurių autoriai stengiasi per- teikti savo pačių nesuprastą patirtį. Bet kad ir kaip viskas atro- dytų paslaptinga ir netikra, turime atminti, jog apie Jėzų žinome daug. Žinome, kad jis pradėjo savo veiklą vadovaujamas Jono Krikštytojo, kad turėjo mokinių, laukė „karalystės“, kad iš Ga- lilėjos nukeliavo į Jeruzalę, kad padarė kažką prieiška šventyk- lai, kad buvo teisiamas ir nukryžiuotas. Pagaliau žinome, kad po jo mirties sekėjai išgyveno tai, ką jie apibūdino kaip „prisikėli- mą“: gyvo, bet pasikeitusio asmens, kuris tikrai buvo miręs, pa- sirodymą. Jie tuo tikėjo, tuo gyveno ir dėl to mirė. Ilgainiui jie sukūrė judėjimą, kuris daugeliu atžvilgių neapsiribojo Jėzaus mo- kymu. Jų judėjimas augo ir plėtėsi geografiškai. Po dvidešimt penkerių ar daugiau metų Paulius — konvertitas, o ne vienas pirmųjų mokinių — tebelaukė Jėzaus, grįžiančio jo gyvenamuoju laiku. Bet Viešpats delse.

„Delsimas“ paskatino kūrybišką ir stimuliuojančią teologinę refleksiją, ypač regimą Jono evangelijoje; bet ir sinoptinė mėdžiaga toli gražu nebuvo apsaugota nuo teologinės plėtotės. Tuo tarpu už viso to stovintis žmogus nutolo. Tad reikia kantraus ir kruopštaus paruošiamojo darbo, norint prasiskverbti pro krikščioniško pamaldumo sluoksnius ir atrasti istorinę šerdį. Istorinė rekonstrukcija niekad nebūna absoliučiai tikra, o šiuo, Jėzaus, atveju ji kartais lieka itin neapibrėžta. Vis dėlto mums pavyko išvelgti pagrindinius jo tarnystės ir mokymo kontūrus. Mes žinome, kas jis buvo, ką darė, ko mokė ir dėl ko mirė. Svarbiausia turbūt tai, kad žinome, kaip stipriai jis paveikė savo sekėjus, kurie kartais gal patys jo nesuprasdavo, bet buvo jam tokie ištikimi, kad pakeitė istoriją.

I PRIEDAS. CHRONOLOGIJA

Nustatyti senovės įvykių datą labai sunku, iš dalies todėl, kad senovės Viduržemio pajūrio regionas neturėjo visuotinai priimto kalendoriaus. Be to, diduma senovės autorių naudojosi ne archyvais, o dažnai gandai, perduotais mačiusiųjų. Šiais laikais mes apie Palestinos įvykių seką žinome daugiau už evangelistą Luką. Mes galime palyginti Juozapą [Flavijų] su romėnų šaltiniais, o kartais — su įrašų duomenimis. Lukas galėjo turėti Juozapo veikalus (kas ginčytina), bet negalėjo atlikti tokio kryžminio patikrinimo, kaip šių laikų mokslininkai. Anksčiau matėme, kad jis pirmosios savo evangelijos dalies įvykius nukelia į Erodo valdymą (Lk 1,5), tačiau Jėzaus gimimo laiką susieja su gyventojų surašymu, atliktu Kvirino praėjus dešimčiai metų po Erodo mirties (tos datos 4 m. pr. m. e. ir 6 m. e. m.). Tai tiesiog rodo jo šaltinių ribotumą.

Tačiau šiame priede noriu aptarti kitą dalyką — Jėzaus mirties metus. Pasak Lk 3,1, Jonas Krikštytojas savo misijos ėmėsi penkioliktaisiais Tiberijaus valdymo metais, o Jėzus savo veiklą pradėjo netrukus po to. Tiberijus pakeitė Augustą 14 m. e. m.; taigi Lukas Jėzaus tarnystės pradžią nukelia maždaug į 30-uosius metus. Tačiau tai tik spėjimas. Lk nerašoma, kad Jėzus pradėjo veiklą lygiai vieneriais metais vėliau už Joną. Maža to, mes nežinome, kiek lygiai truko Jėzaus tarnystė. Vadinasi, Lk informacija mums nepasako, kada Jėzus mirė. Mt ir Jn įvardija Kajafą kaip vyriausiąjį kunigą, kuris pasmerkė Jėzų (Mt 26,3; Jn 11,49; 18,13 ir toliau), ir visos keturios evangelijos bei Apaštalų darbai sutaria, kad Pilotas buvo Romos paskirtas Judėjos valdytojas (pvz., Mt 27,2 ir par.; Jn 18,29; Apd 3,13). Tai mums teduoda